

5 Razvojne priložnosti izbranih naselij slovenske Istre: primer Podpeči, Rakitovca in Zazida

Valentina Brečko Grubar

*Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije,
Titov trg 5, SI – 6000 Koper, Slovenija
valetnina.brecko.grubar@fhs.upr.si*

Branka Razpet

*Masore 4,
SI – 5281 Spodnja Idrija, Slovenija
branka.razpet@gmail.com*

Miha Koderman

*Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije,
Titov trg 5, SI – 6000 Koper, Slovenija
miha.koderman@fhs.upr.si*

1 Uvod

Za slovensko Istro so značilne velike razlike v družbeno-gospodarskih lastnostih mestnih in njim bližnjih naselij ob morju ter podeželskih naselij v zaledju. Za neposredno bližino obale in njen ožji del je značilen proces litoralizacije (Perko 1990; Čok idr. 2021; Koderman, Razpet in Poklar 2021), to je zgoščevanja prebivalstva in gospodarstva na morskih obalah (Kladnik, Lovrenčak in Orožen Adamič 2005). Bližina delovnih mest in boljši pogoji bivanja so že v preteklosti privabljali prebivalstvo v obalne predele in pospešili proces praznjenja naselij v zaledju. Po letu 1954, ukinitvi Svobodnega tržaškega ozemlja in priključitvi cone B k Jugoslaviji, se je obalno območje pospešeno razvijalo, kar je bilo povezano zlasti z razvojem Luke Koper, Tomosa in drugih podjetij ter kasneje s turizmom. Delovna mesta so pritegnila mlajše prebivalce iz podeželskih, večinoma agrarno usmerjenih naselij, kjer so bile možnosti zaslužka s prodajo pridelkov in storitev relativno omejene. Kmetijstvo je bilo namreč večinoma namenjeno samooskrbi in je omogočalo le skromne zaslužke. Naselja pod Kraškim robom so bila takrat zaradi slabih cestnih povezav ter nerazvi-

tega javnega in osebnega prometa zelo oddaljena od zaposlitvenih središč ob obali, zato so se morali mladi odseliti; posledično so domačije ostale brez naslednikov, naselja pa brez mladih družin in nosilcev prihodnjega razvoja. Posledice so opazne še danes, čeprav se je v zadnjih dveh desetletjih proces odseljevanja zaustavil in mladi v večji meri ostanejo doma ter si ustvarijo družino. Dandanes so tu v ospredju problemi, povezani s spreminjanjem vasi v t. i. spalna in/ali počitniška naselja ter z opuščanjem kmetijstva in s spreminjanjem ali celo z degradacijo kulturne pokrajine. Kljub temu se kot priložnost za razvoj podeželskih območij še največkrat kažeta prav kmetijstvo in turizem, saj prebivalcem predstavljata možnost za (vsaj delno) zaposlitev in hkrati prispevata k ohranjanju kulturne pokrajine (Rodela in Brečko Grubar 2020).

Zaradi majhne gostote poselitve in slabo razvitega gospodarstva so obremenitve okolja na podeželju večinoma majhne, naravno okolje pa običajno dokaj ohranjeno in kakovostno, kar je pomemben naravni kapital takšnih območij. Izostanek razvoja in modernizacije je omogočil, da so se v večji meri ohranili tradicionalni elementi gradnje, videz naselij, kmetijske prakse in način življenja, povezan z naravnim okoljem. V družbenem smislu pa je na podeželju razvitejši socialni kapital, ki ga ponazarjajo tudi zmožnost ljudi za sodelovanje in delo v okviru skupin, ki želijo uresničiti skupen namen. Je nevidni vir in nepogrešljiv del medosebnih odnosov, ki povezuje ljudi z enakim zanimanjem, prepoznamo pa ga po delovanju agrarnih in socialnih skupnosti, klubov študentov, zadrug in različnih društev, kot so npr. gasilska, turistična, kulturna, športna in podobna društva (Potočnik Slavič 2009).

Območje slovenske Istre lahko v družbenogeografskem pogledu razdelimo na tri dele: (1) območje obalne zgostitve prebivalstva in gospodarskih dejavnosti, (2) pas širšega suburbaniziranega območja z naraščanjem prebivalstva in manjšo gospodarsko vlogo ter (3) zaledje, za katerega so značilni skromno razvito gospodarstvo, odseljevanje in že zaskrbljujoče staranje prebivalstva (Kušar 2012; Koderman, Razpet in Poklar 2021). V sklopu raziskave endogenih razvojnih možnosti smo se osredotočili na naselja Podpeč, Rakitovec in Zazid, ki pripadajo tretji skupini naselij in se poleg omenjenega soočajo tudi z dnevnimi migracijami ter s slabo infrastruktarno opremljenostjo. V raziskavo kakovosti bivanja, razvojnih ovir in prednosti, ki je potekala tekom študijskega leta 2020/2021 v okviru učne enote Terenski seminar Istra, smo vključili študente 2. in 3. letni-

ka prvostopenjskega univerzitetnega študijskega programa Geografija na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem.

2 Geografski oris izbranih naselij

Rakitovec (slika 1) leži na 520 m nadmorske višine, na skrajnem jugovzhodnem delu Mestne občine Koper, ob slovensko-hrvaški meji. Je najvišje ležeče naselje na območju Kraškega roba. Starejši in večji del naselja se nahaja na strmem prisojnem pobočju pod Kavčičem (879 m) in Lipnikom (804 m), ki pripadata Slavniškemu hribovju s Čičarijo, mlajši in manjši del pa leži zahodno od starejšega, na uravnavi Rakitovsko-Movraškega krasa, ob železniški postaji Rakitovec. Med obema deloma naselja je apnenčast hrbet Breg (595 m) (Geodetska uprava Republike Slovenije 2004). Pod starejšim naseljem v smeri SZ–JV leži plitva suha dolina Rakitovska vala, v manjši meri še obdelana, širša okolica obeh delov naselij pa je večinoma gozdnata ali v zaraščanju. Na Gori, kot domačini imenujejo uravnavo z razglednimi vrhovi Kavčič, Golič in Lipnik, ter na uravnavi Rakitovsko-Movraškega krasa je zaradi slabših pogojev zaraščanje počasnejše (Brečko Grubar in Kovačič 2021).

Slika 1: Starejši del Rakitovca leži na vznožju pobočja Kavčiča
(fotografija: Valentina Brečko Grubar, 6. 11. 2018)

Slika 2: Zazid in nad njim z reliefnimi stopnjami členjeno pobočje Kraškega roba (fotografija: Valentina Brečko Grubar, 13. 5. 2022)

Zazid (slika 2) ima podobno lego kot Rakitovec, le da se nahaja na nižji nadmorski višini (387 m). Leži ob vznožju prisojnega pobočja med Lipnikom in Jamperšnikom (649 m), s spodnjim delom v suhi dolini, ki se nadaljuje severozahodno in jugovzhodno od vasi. Pogled proti zahodu zapira apnenčast hrbet Rakitovsko-Movraškega krasa z vrhoma Veliki Gradež (507 m) in Zazidski Brgod (443 m) (Geodetska uprava Republike Slovenije 2004). Starejši del naselja je gosto pozidan okoli osrednjega trga s cerkvijo in pokopališčem, mlajši pa se bolj razpršeno širi na vzhodnem obrobju. Obdelovalne površine, na katerih so tudi trte, so v bližini naselja.

Podpeč (slika 3) ima povsem drugačno in izjemno razgledno lego. Med izbranimi tremi naselji ima najnižjo nadmorsko višino (311 m), kjer je glavnina hiš strnjeno nanizana pod steno Zjat z višino 75 m. Rob skalne stopnje s 456 metri sega na uravnavo Podgorskega krasa, pobočje pod vasjo pa se spušča v Zgornjo Rižansko dolino z naseljema Dol pri Hrastovljah in Hrastovlje, ki jo z nasprotni strani zapira pobočje apnenčaste Lačne (451 m) (Geodetska uprava Republike Slovenije 2004). Prostorsko je naselje zelo omejeno in brez možnosti širitve, razen vzdolž cestne povezave

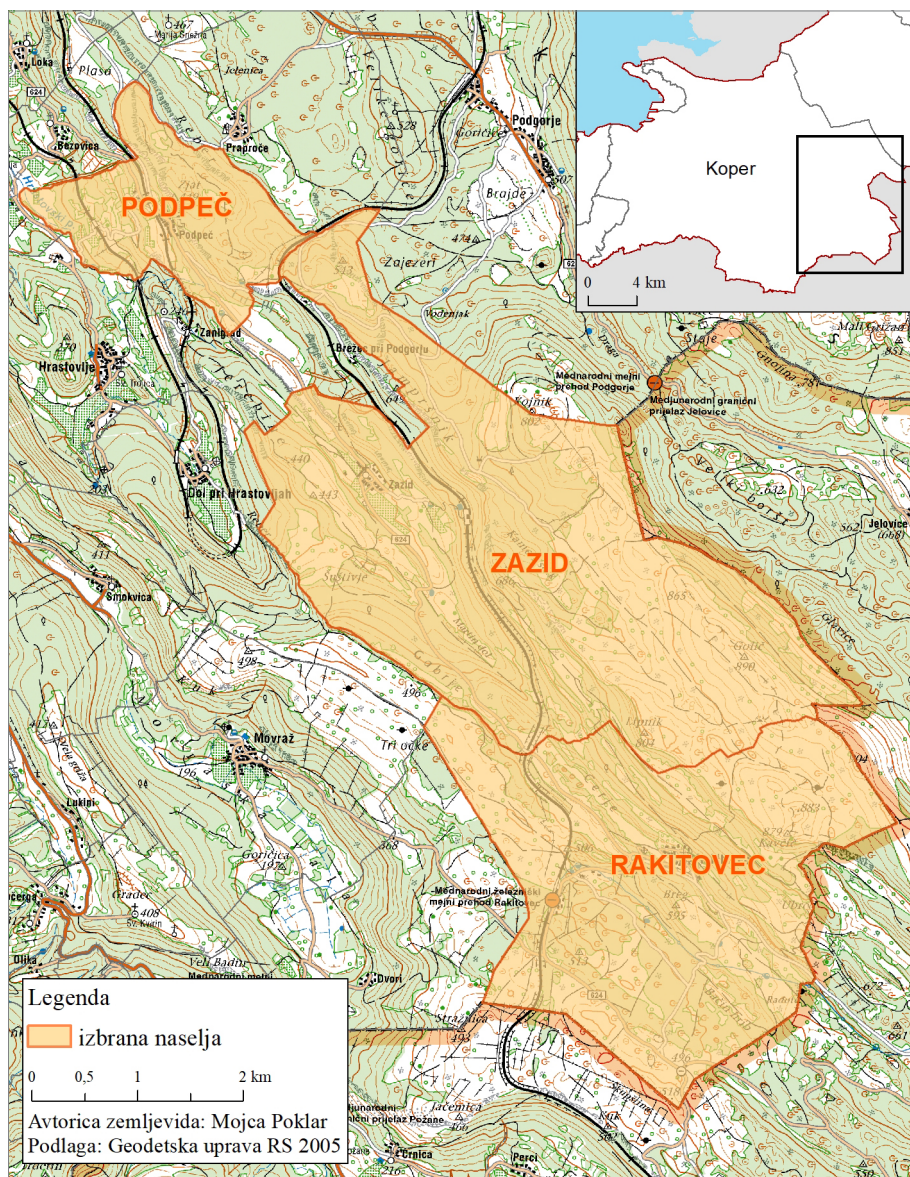

Slika 3: Vas Podpeč se ponaša s slikovitim razgledom na Rižansko dolino
(fotografija: Valentina Brečko Grubar, 8. 10. 2018)

v smeri Kopra, kjer je nekaj mlajših gradenj. V neposredni bližini domov pod naseljem teče železniška proga Prešnica–Koper.

Lega naselij pod Kraškim robom (slika 4) je edinstvena zaradi sten, spodmolov, kraških jam, izvirov podzemne vode in mikropodnebja. Zaradi prisojne, zavetrne lege in višjih temperatur so v ostenjih Kraškega roba življenjska okolja mediteranskih vrst, ki jih v flišnem gričevju slovenske Istre ne najdemo (Brečko Grubar in Kovačič 2021). Skalne stene nudijo tudi varna gnezdišča in »skrivališča«, zato je območje z Naturo 2000 opredeljeno kot mednarodno pomembno območje za ptice (Natura 2000 b. l.). Na apnenčastih hrbtih nad Podpečjo, Rakitovcem in Zazidom so se na nekdanjih pašnikih ter senožetih ohranili biotsko raznovrstni suhi travniki (Kaligarič 1997), ki so poleg več kalov, jam in sten razglašeni za naravno vrednoto (Natura 2000 b. l.).

V izbranih naseljih so objekti, ki so bili prepoznani kot značilni ali izjemni za to območje in vpisani v Register kulturne dediščine. Največ (10) jih je na območju naselja Podpeč, sledita mu Rakitovec (8) in Zazid (6). Podpeč je bila kot »naselbinska dediščina – vas« razglašena že leta

Slika 4: Zemljevid obravnavanih naselij v Mestni občini Koper
 (vir podatkov: Geodetska uprava Republike Slovenije 1995)

1987, za vasi Zazid in Rakitovec o tem ni podatka, v vseh treh naseljih pa so kulturni spomeniki arheološka najdišča, sakralni objekti ter domačije ali kmečke hiše. Kraški rob je kot kulturna krajina naveden pri naselju Podpeč (Ministrstvo za kulturo b. l.).

V prebivalstvenem smislu so obravnavana naselja tekom 20. stoletja doživela precejšnje spremembe, ki so sicer značilne za večino zalednih naselij slovenske Istre. Čeprav se je, kot je ugotovil Jakoš (1990), po letu 1954 začel hiter gospodarski razvoj obalnih mest, ki je sprožil intenzivno priseljevanje v urbana območja slovenske Istre, je bil vse do 90. let 20. stoletja ugoden prebivalstveni razvoj omejen zgolj na mesta, medtem ko je v enakem obdobju zaradi odseljevanja njihovo zaledje postalo »demografsko opustošeno« (Jakoš 1990, 73). Proces depopulacije se je v večjem delu zalednih naselij nadaljeval tudi po osamosvojitvi Slovenije in šele v zadnjem desetletju lahko v posameznih primerih zaznamo njegovo umirjanje oz. ponovno naraščanje prebivalstva (Koderman, Razpet in Poklar, 2021). Podobni trendi so razvidni tudi iz preglednice 1, kjer je prikazano gibanje prebivalstva med letoma 1953 in 2021 v obravnavanih treh naseljih in Mestni občini Koper.

Preglednica 1: Gibanje števila prebivalcev v izbranih naseljih občine Koper v obdobju 1953–2021 (viri podatkov: Savezni zavod za statistiku (1991; 1994a; 1994b), Statistični urad Republike Slovenije (b. l.b; b. l.č; b. l.d))

Enota/leto	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011	2021
Podpeč*	157	101	87	69	58	47	44	61
Rakitovec**	262	215	171	162	150	145	127	120
Zazid**	200	197	136	103	87	68	70	78
Mestna občina Koper	25.530	29.228	35.445	41.843	46.257	47.539	52.700	53.292

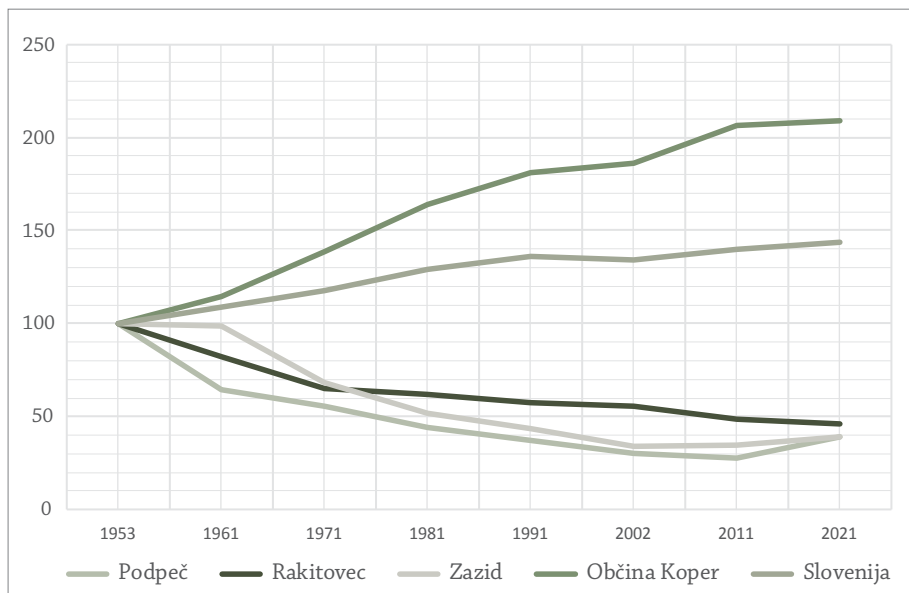
* Podatki popisa v letu 1953 so bili za naselje Podpeč (in druga naselja na območju Svobodnega tržaškega ozemlja) zbrani po stanju na dan 25. aprila 1956, ko je bila opravljena registracija prebivalstva na tem območju (Statistični urad Republike Slovenije b. l.a).

** Naselji Rakitovec in Zazid sta (skupaj z naseljem Podgorje) do leta 1995 spadali pod občino Sežana, od tega leta naprej pa pripadata Mestni občini Koper (Občina Hrpelje Kozina b. l.).

Največjo prebivalstveno izgubo je v omenjenem obdobju doživela vas Zazid, saj se je število stalnih prebivalcev v naselju v petih desetletjih

zmanjšalo za dve tretjini. V zadnjih dveh desetletjih je število prebivalcev naraslo za skupno deset oseb, s čimer je negativni trend nadomestila šibka rast prebivalstva. Podobno gibanje je opazno tudi v vasi Podpeč, kjer se je število prebivalcev zmanjševalo vse do leta 2011, v zadnjem desetletju pa se je njihovo število povečalo za 17 oseb. Z vidika demografskih sprememb najbolj zaskrbljujočo sliko kaže vas Rakitovec, kjer se upad števila prebivalcev še ni ustavil in je leta 2021 dosegel najnižjo točko v analiziranem obdobju.

Ob tem velja še dodati, da je tako območje Mestne občine Koper kot tudi celotne Slovenije v enakem obdobju doživljalo neprekinjeno prebivalstveno rast. Slednja je bila še posebej intenzivna v Mestni občini Koper (natančneje na širšem območju mesta Koper z mestnimi in obmestnimi naselji), saj se je število prebivalcev v tem obdobju povečalo za kar 109 indeksnih točk, medtem ko se je rast števila prebivalcev na državni ravni povečala le za 44. Trendi gibanja števila prebivalcev v obravnavanih naseljih in celotni občini Koper ter tudi Sloveniji (glede na izhodiščno leto 1953) so prikazani na sliki 5.

Slika 5: Gibanje števila prebivalcev v izbranih naseljih Mestne občine Koper, v Mestni občini Koper in Sloveniji v obdobju 1953–2021 glede na izhodiščni indeks (leto 1953) (viri podatkov: Savezni zavod za statistiku (1991; 1994a; 1994b), Statistični urad Republike Slovenije (b. l.b; b. l.č; b. l.d))

Ob pregledu nekaterih izbranih prebivalstvenih kazalnikov (preglednica 2) lahko ugotovimo, da so obravnavana naselja med drugim bistveno redkeje poseljena, kot pa znaša povprečna gostota naseljenosti v Mestni občini Koper in Sloveniji. Prav tako vasi Podpeč, Rakitovec in Zazid beležijo znatno nižjo stopnjo spolne uravnoteženosti prebivalstva v primerjavi z občinsko oz. državno ravno. V letih 2011 in 2021 je v obravnavanih naseljih indeks feminitete, ki opisuje razmerje med številom žensk in številom moških in pove, koliko žensk na 100 moških prebiva na nekem območju (Razpotnik 2021), odstopal za najmanj 10 indeksnih točk od občinskega ter za najmanj 8 točk od državnega povprečja. Ob tem pregledu je treba omeniti dejstvo, da se v primeru obravnavanih, številčno gledano precej majhnih naselij lahko že majhne spremembe v številu prebivalcev močno odražajo v posameznih kazalnikih.

Preglednica 2: Izbrani prebivalstveni kazalniki za obravnavana naselja
Mestne občine Koper, Mestno občino Koper in Slovenijo v letih 2011 ter 2021
(vir podatkov: Statistični urad Republike Slovenije (b. l.c))

Naselbinska enota/leto	2011				2021			
	Indeks feminitete	Povprečna starost (leta)	Indeks staranja	Gostota naseljenosti (preb./km ²)	Indeks feminitete	Povprečna starost (leta)	Indeks staranja	Gostota naseljenosti (preb./km ²)
Podpeč	131,6	44,5	233,3	15,9	90,6	41,1	92,3	22,0
Rakitovec	84,1	46,4	258,3	13,6	84,6	47,1	194,1	12,8
Zazid	84,2	43,9	185,7	5,3	122,9	39,9	100,0	5,9
Mestna občina Koper	100,9	42,5	128,0	169,3	102,1	44,1	144,3	175,6
Slovenija	102,1	41,7	116,5	101,1	99,0	43,7	137,1	104,0

Popisa prebivalstva, opravljena v letih 2011 in 2021, prikazujeta precej različno in na zadnjem popisu relativno vzpodbudno sliko kazalnikov, ki se nanašata na starostno sestavo prebivalcev obravnavanih naselij, zlasti vasi Podpeč in Zazid. Vsa tri naselja so namreč imela leta 2011 višjo povprečno starost od občinskega in državnega povprečja, bistveno višji pa je bil tudi indeks staranja, ki je v primeru vasi Podpeč in Rakitovec povprečno vrednost občine ter države presegal za več kot 100 indeksnih točk. V letu 2021 se je stanje spremenilo, saj sta vasi Zazid in Podpeč zabe-

ležili nižjo povprečno starost od občinskih in državnih povprečij. Nižji od občinskega in državnega povprečja sta tudi vrednosti indeksa staranja, ki za vas Zazid kaže na popolnoma uravnoteženo razmerje med mladim in starim prebivalstvom, pri vasi Podpeč pa mlajše prebivalstvo celo prevladuje nad starejšim. Tudi v vasi Rakitovec se je starostna sestava prebivalstva nekoliko popravila, saj se je razlika v povprečni starosti v vasi v primerjavi z državno ravno znižala s 4,7 na 3,4 leta, v primerjavi z občinsko ravno s 3,9 na 3 leta, indeks staranja pa je v obravnavanem obdobju upadel za 64 indeksnih točk.

Prebivalci vseh treh naselij so se v preteklosti preživljali s kmetijstvom, čeprav so bili naravni pogoji zelo omejujoči. V Rakitovski in Zazijski vali je malo ravnih površin z debelejšo prstjo, zato so dodatne obdelovalne površine pridobili z gradnjo kulturnih teras na pobočjih, ki so sicer najznačilnejše za Podpeč. Na kraških uravnavah nad naselji in na Rakitovsko-Movraškem krasu je prst plitva ter površje kamnito, zaradi česar so bila ta območja primerna le za pašnike in s skrbnim čiščenjem za senožeti. V vrtačah in manjših suhih dolinah so uredili njive ter jih obdali s suhozidi, s katerimi so razmejili tudi parcele, očiščeno kamenje pa so zlagali v groblje in podolgovate kupe kamenja, imenovane *muše* (Ogrin in Možina 2005).

Za razvoj Rakitovca in Zazida je bila izjemnega pomena železniška proga Prešnica–Pulj, zgrajena leta 1876. Omogočila je potovanje prebivalcev v večja naselja, kot so Divača, Sežana, Buzet in Pulj. Prometna povezanost s Koprom je bila namreč zelo slaba, zato so v navedenih naseljih ob železniški progi koristili oskrbne dejavnosti in iskali delo. Dandanes prebivalci ne uporabljajo vlaka, zelo pomembna pa je cestna povezava vseh treh naselij z regionalno cesto Ljubljana–Koper in avtocestnim priključkom na Črnem Kalu. Ta je večinoma ozka in zlasti v naseljih preozka za srečevanje vozil. Skozi Podpeč je onemogočen prevoz večjim avtobusom ali tovornjakom, ki se lahko v Rakitovec in Zazid pripelje le po cestni povezavi Gračišče–Movraž–Rakitovec. Ta je med Movražem in Rakitovcem zelo strma. Rakitovec je od Kopra preko Movraža oddaljen 32,9 km, preko Podpeči pa 28,2 km, od Zazida do Kopra je 23 km, od Kopra najmanj oddaljeno naselje (19,6 km) pa je Podpeč. Do vstopa Hrvaške v schengensko območje 1. 1. 2023 je bil v Rakitovcu mejni prehod za obmejni promet, ki je bil v času poletnih turističnih sezon ter s tem povezanih zastojev na mednarodnih prehodih s hrvaško Istro precej obremenjen. Obe cestni povezavi, tako Rakitovec–Podpeč–Črni Kal kot Rakitovec–Movraž–Gračišče, sta

pomembni za dnevno mobilnost prebivalcev Rakitovca, prebivalci Zazida pa večinoma uporabljajo krajšo pot skozi Podpeč. Prevoz šolarjev je urejen iz Rakitovca, Zazida in Podpeči skozi naselja Bržanije do Dekanov.

3 Spoznavanje razvojnih priložnosti z izvedbo intervjujev

Raziskava s ciljem spoznavanja razvojnih priložnosti in t. i. endogenega potenciala je bila v prvem delu izvedena z uporabo kvalitativne metode. Pripravili smo vprašalnik za izvedbo poglobljenih strukturiranih intervjujev, ki smo jih opravili s ključnimi deležniki v izbranih naseljih, kot so predsedniki ali aktivni člani društev, krajevnih oz. vaških skupnosti, samozaposleni v turizmu ter starejši, v preteklosti aktivni domačini. Obsegal je devet vprašanj z različnih področij: bivalni pogoji, družabno življenje in delovanje v lokalni skupnosti, povezanost kraja s širšo okolico, vzroki za staranje prebivalstva in morebitne ovire za naselitev mladih ter možnosti za oživitev kmetijstva oz. razvoj turizma. Skupno smo opravili 14 v naprej dogovorjenih intervjujev: v Rakitovcu šest, v Podpeči in Zazidu pa po štiri. Pogovori so bili shranjeni na nosilcih zvoka, v kratkem času po izvedbi intervjujev je bila narejena transkripcija, ki ji je sledila kodifikacija. Pri tem smo izpisali in razvrstili besedne zveze po vsebinskih sklopih (preglednica 3). Vsak študent je izvedel tri kodifikacije, in sicer dveh lastnih intervjujev ter enega od svojih študijskih kolegov. Rezultate smo kasneje medsebojno primerjali in jih s tem preverili.

Preglednica 3: Vsebinski sklopi s ključnimi besedami in z besednimi zvezami za kodifikacijo intervjujev

Področje	Ključne besede in besedne zveze
Bivalni pogoji – izboljšanje v primerjavi s preteklostjo	Vodovod, kanalizacija
Bivalni pogoji – kaj je moteče, kaj pogrešajo	Internet, mobilni signal, dobre ceste
Družabno življenje, sodelovanje v preteklosti in danes	Večja povezanost v preteklosti, danes manj povezani, več sodelovanja med mladimi, potrebna medgeneracijska povezanost
Delujoča društva in združenja v naselju	Gasilska, turistična, kulturna in podobna društva, agrarna skupnost, krajevna skupnost
Povezovalne aktivnosti v preteklosti	Kmečka opravila, praznovanja, druženja na domovih in na prostem, prireditve (martinovanje, pust, kresovanje, šagre), vaški sejum, sosedska pomoč, komuni (delovne akcije)

Področje	Ključne besede in besedne zveze
Povezovalne aktivnosti danes	Prireditve (šagra, pustovanje, kresovanje), aktivno delo v društvih in združenjih, rojstni dnevi, čistilne in druge delovne akcije
Čezmejna povezanost, povezanost kraja s širšo okolico, pomen železnice	V preteklosti bolj povezani s hrvaško Istro in Krasom – železniška povezava (delo, oskrba, šagre, maše, obiski sorodnikov), povezanost s Trstom (delo, prodaja), danes s Koprom (delo, oskrba in šolanje)
Glavni razlog za staranje prebivalstva	Ni staranja (mlade družine, otroci), več starih zaradi daljšega življenja (medicina, boljši pogoji), izseljevanje mladih v preteklosti, danes se mladi ne izseljujejo
Ovire za naselitev mladih	Oddaljenost zaposlitev, šol, vrtcev, slaba infrastruktura, ni možnosti za gradnjo, neurejeno lastništvo, zahtevna obnova
Možnosti za pridelavo oz. rejo, težave za oživitvev kmetijstva	Pašna živinoreja (reja koz, ovc, konj, goveda), ekološka pridelava, oljkarstvo, prodaja lokalnih pridelkov in izdelkov, vrtičkarstvo, čebelarstvo, dopolnilna dejavnost, samooskrba
Težave, ovire za kmetovanje	Razdrobljenost parcel, premajhne posesti, zaraščenost, divjad, slaba kakovost zemljišč, kamnitost, se ne izplača, ročno delo
Možnosti za razvoj turizma	Pohodništvo, plezanje, kolesarstvo, gostinstvo, ekovas, butični turizem, glamping, športni center, obstoječe nastanitve, izobraževalni turizem (zbirke starih predmetov, črna kuhinja, delavnice)
Ovire za razvoj turizma	Lastništvo stavb, dostopnost in parkirišča, oddaljenost od obalnih krajev
Naravne in kulturne zanimivosti naselja	Razgledni vrhovi, jame, rastlinstvo, cerkve, obrambni stolp, bunkerji, stare hiše
Gastronomske posebnosti	Jote, mineštre, lazanje, kozji sir, domače mesnine, lokalne istrske jedi
Zavarovanje narave – ovira ali priložnost	Zavarovanje kot ovira za razvoj, ni združljivo s turizmom, neodločeni – premalo informacij, neodločeni – odvisno od omejitev, podpora zavarovanju
Prednosti za razvoj	Mir, ohranjena narava, gostoljubnost, prijaznost ljudi, povezanost mladih
Ovire za razvoj	Infrastruktura (mobilni signal, internet, ceste), ni prostora za širitev naselja, železniška proga, odklonilen odnos do turizma in tudi razvoja na splošno, premalo mladih, premalo informacij

3.1 Ocena bivalnih pogojev, potreb in želja

Večina sogovornikov v naseljih Podpeč, Rakitovec in Zazid je mnenja, da so v njihovem naselju bivalni pogoji dobri in so se v primerjavi s preteklostjo izboljšali. Strinjali so se, da je to sicer odvisno od posameznika

in da mora za ustrezne bivalne pogoje predvsem vsak sam kaj postoriti. Sogovorniki v Podpeči so zadovoljni z vodovodom, ustreznim zavarovanjem stene nad vasjo, zaradi katerega se je zmanjšala pogostost padanja kamenja, in bližino avtocestnega priključka. Nezadovoljstvo so izrazili glede železniške proge, ki poteka skozi naselje, saj vlaki povzročajo hrup in tresljaje, poleg tega pa se po nedavni menjavi zavor ob zaviranju lokomotiv pojavlja neprijeten vonj (menjava zavor naj bi bila izvedena z namenom zmanjšanja iskrenja, ki je v preteklosti povzročilo številne požare). Železniški tiri niso nikjer v naselju fizično zavarovani (npr. z ograjo), živali in prebivalci jih lahko prosto prehajajo kjer koli, kar je še posebej nevarno za otroke. Prebivalci so mnenja, da se človek na hrup sicer navadi, problem pa predstavljajo vibracije, ki jih povzročajo težke vlakovne kompozicije, in te prispevajo k nastanku razpok na objektih. Po njihovih navedbah je bila prebivalcem obljubljena postavitve protihrupne ograje, ki pa do danes še ni bila zgrajena. V naselju najbolj pogrešajo boljšo telekomunikacijsko infrastrukturo, predvsem zmogljivo internetno omrežje, ter boljšo prometno infrastrukturo. Cesta skozi naselje je zelo ozka, ni pločnika za pešce in urejenega parkirišča za obiskovalce. Menijo, da bi obvoznica zavarovala naselje in njegovo stavbno dediščino pred degradacijo, dostop do središča vasi pa bi se izboljšal tako za domačine kot za obiskovalce. Želijo si manjšo trgovino z osnovnimi življenjskimi potrebščinami in lokalnimi izdelki, gostilno, otroško igrišče in vaški dom. Izpostavili so velik problem neurejenega lastništva stavb, ki ovira prodajo oz. nakup nepremičnin in je razlog za številne ruševine.

Sogovorniki iz Rakitovca, zlasti starejši, menijo, da so se bivalni pogoji v naselju izboljšali z obnovo vodovoda, izgradnjo kanalizacijskega sistema s čistilno napravo ter obnovo ceste proti Zazidu. Le eden meni, da se v primerjavi s preteklostjo ni nič spremenilo. Motijo jih preozke ceste, tako iz smeri Podpeči kot Movraža, zelo ozke ceste v naselju in neurejenost kolovoznih poti. Sogovornik M. iz Rakitovca je povedal slednje:

Ko je najvišji predstavnik občine Sežana prišel povabljen na javno tribuno, smo se zbrali vaščani, smo rekli, da razen terenskega vozila ni blo nobene poti do te vasi – razen kolovoza. Je reku, da lažje bo prenesti strošek terenskega vozila kokr napravit cesto. Lejte, danes smo očividci, da ta ista cesta je bla zasilno rešena, danes se dela rekonstrukcija, ste vidli? Lejte, kok časa je to minlo ... 50 let! 50 let nekoga zapostavljat, to ni pravilno. To je nenormalno! In nekomu v urbanem središču in povsod je dano čez noč, projekti stečejo in uni je samo opazovalec in potem stopi do lastnega objekta – mu ne zavidam,

sej ma svoje stanovanje. Ampak vsa infrastruktura, okolica, in to brez njegovega truda, vse mu je ponujeno. In to so te razlike. Sit lačnega ne razume. In to je to. Ta primerjava. Oni so siti, mi smo bli lačni.

Želijo si ureditev mejnega prehoda, obnovo vodovoda in izgradnjo kanalizacije v novem delu naselja pri železniški postaji ter več mladih, ki bi obnovili in naselili prazne hiše. Težavo tudi v Rakitovcu predstavljajo nerešeno lastništvo in strogi pogoji obnavljanja objektov, ki so spomeniško zavarovani, kar se posledično kaže v njihovem propadanju. Mlajši sogovorniki si še bolj želijo sprememb in so kot oviro izpostavili miselnost sovaščanov, ki niso naklonjeni spremembam, kot so npr. za okolje manj obremenjujoči načini ogrevanja hiš, menjave stavbnega pohištva ter izolacije in obnove zunanosti hiš. Sogovornik iz Brežca pri Podgorju je bivalne pogoje ocenil kot slabe, saj nima električne povezave in vodovoda, do zaselka pa vodi ozka makadamska pot.

Intervjuvanci iz Zazida menijo, da so se bivalni pogoji od leta 2009, ko je bilo naselje priključeno na Rižanski vodovod ter ko je bilo zgrajeno kanalizacijsko omrežje s čistilno napravo in deloma obnovljena cesta, precej izboljšali. V tem času je nekaj lastnikov objektov uspelo premostiti številne administrativne ovire in so obnovili svoje hiše. Tako kot v Podpeči tudi v Zazidu najbolj pogrešajo boljšo telekomunikacijsko infrastrukturo, torej dober mobilni signal in zmogljivo internetno omrežje, kar se je kot dodaten problem pokazalo v času pandemije covida-19. Podobno kot v Podpeči težavo predstavljajo neurejeno lastništvo (domacija ima lahko tudi 15 ali 20 dedičev) in administrativni postopki pri obnovi starejših hiš. Z ustrezno pomočjo s strani občine ali države bi zagotovo pritegnili mlajše priseljence, menijo sogovorniki. Pogrešajo manjšo trgovino in gostilno, v hribovju nad vasjo (na Lipniku, Goliču ali Kavčiču) pa planinsko kočo. Razvojno priložnost bi predstavljal manjši proizvodni obrat, ki bi zaposloval domače prebivalce.

3.2 Družabno življenje v preteklosti in danes

Organiziranega družabnega življenja v Podpeči v preteklosti ni bilo veliko, so pa prebivalci veliko sodelovali ob različnih skupnih opravilih, npr. pri kmečkih opravilih, čiščenju poti, popravilu cest, vzdrževanju vodovoda itn. Kot družabno prireditev so omenili pustovanje. Odgovori sogovornikov so pokazali, da se danes čutijo različno povezane ter da se mnenja starejših in mlajših razhajajo. Starejši prebivalci menijo, da povezanosti ni in da se ta dogaja večinoma pred oz. med volitvami, pripadniki mlaj-

ših generacij pa ravno nasprotno, da je medsebojno sodelovanje odlično; organizirajo skupna rojstnodnevna praznovanja, druženja ob praznikih in krajevnih prireditvah – *šagrah* (Fran.si b. l.). Ob krščanskem prazniku svetega rešnjega telesa in krvi organizirajo procesijo, ohranjajo tudi običaj *opasilo*, ko se družijo po nedeljski maši, organizirajo skupno kosilo, glasbo in ples. Prebivalce v Podpeči povezujeta Agrarna skupnost Podpeč ter Društvo za razvoj, kulturo in turizem Pod stolpom.

Močna povezanost in sodelovanje med prebivalci Rakitovca segata že v daljno preteklost. Pripadniki starejših generacij so nam povedali, da se je tu zgodil skupni upor njihovih prednikov in po njihovi zaslugi to območje danes ni del Hrvaške. Z medsebojno pomočjo so gradili hiše, si pomagali pri kmečkih opravilih in že v preteklosti organizirali prireditve v zgradbi osnovne šole. Dobro povezani so tudi danes, vendar poudarjajo, da je potrebno še boljše medgeneracijsko sodelovanje. Sodelujejo pri oblikovanju in sprejemanju skupnih odločitev v Krajevni skupnosti Rakitovec, ob čistilnih in podobnih delovnih akcijah, ki jim potem sledi druženje (običajno v gasilskem domu). Organizirajo različne prireditve, kot so tradicionalno pustovanje, kresovanje, prvomajski pohod, šagre in prireditve ob praznikih. Omenili so nam prireditev »Pridi, gremo v Rakitovec, tam, ke cvetejo medenice in valovejo srebrne lasiče« ter praznovanje 100-letnice osnovne šole. Sodelovali so pri predstavitev vasi in kulinarčnih specialitet ter drugih dogodkih v Kopru. Zadovoljni so, da so mladi prebivalci vasi medsebojno dobro povezani. V Rakitovcu poleg krajevne deluje še agrarna skupnost in več društev: Društvo za slovensko-hrvaško čezmejno sodelovanje in druženje na območju ekoparka Kras, Prostovoljno gasilsko društvo (PGD) Rakitovec ter Društvo za turizem, šport, kulturo in razvoj Rakitovca (turistično društvo). V PGD Rakitovec in turističnem društvu se radi odzovejo vabilom Mestne občine Koper na različne prireditve.

Sogovorniki v Zazidu so družabno življenje v preteklosti ocenili kot živahno. Sodelovanje prebivalcev je potekalo ob kmečkih in drugih opravilih, druženju ob praznikih, vaškemu semnju in na šagri. Že v preteklosti so organizirali tudi kresovanje in martinovanje. So mnenja, da je medsebojna povezanost krajanov danes odlična, večkrat letno organizirajo čistilne akcije, otroška druženja, pohode ter prireditve, kot so pustovanje, kresovanje, martinovanje, *šagra*, božično-novoletna prireditev, aktivni pa so tudi v Turističnem društvu Porton Zazid.

3.3 Povezanost krajev s širšo okolico, čezmejna povezanost in pomen železnice

O čezmejni povezanosti smo vprašali sogovornike v naseljih Zazid in Rakitovec. Večina jih je izpostavila pomen železniške povezave, ki je omogočala potovanje v kraje na Hrvaškem na eni in v kraje na Krasu na drugi strani. Prebivalci Rakitovca, ki leži neposredno ob državni meji med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, so bili v preteklosti bolj povezani s Hrvaško, saj so se tja peš, z vlakom, kasneje pa z osebnimi avtomobili pogosto odpravili k zdravniku, veterinarju, tam so prodajali živino in različne kmetijske pridelke ali druge izdelke, kupovali so osnovne življenjske potrebščine in gradbeni material ter obiskovali verske obrede in prireditve v vasi Brest. Prebivalci z obeh strani meje so sodelovali in se povezovali, vzpostavili so prijateljske in družinske vezi, saj so bili pogosti t. i. mešani zakoni. Sogovorniki iz Zazida so izpostavili pomembno vlogo železnice v preteklosti, ko je bila postaja, ki se nahaja 15 minut hoda od naselja, »okno v svet« in je železnica omogočila zaposlitev številnim moškim. »Kdor se tam ni uspel zaposliti, se je moral odseliti,« je povedal sogovornik. Železniška povezava je zaposlitev omogočila tudi ženskam, ki so se iz Rakitovca in Zazida vozile v Trst. Nekatere kot čistilke in gospodinjske pomočnice tam delajo še danes, ampak pot opravijo z osebnim avtomobilom. Sogovornik D. iz Rakitovca nam je povedal:

Hodijo, kar precej naših žensk hodi in to, bi rekel, pripomore k preživljanju, drugih služb ni in tako se morajo znajt. Prej, do osamosvojitve, je bilo več možnosti na Kozini, Divači, zdaj pa so se fabrike zaprle in ljudje so ostali brez dela.

Na vprašanje, ali bi železniška povezava lahko prispevala k razvoju njihovih naselij, smo dobili negativne odgovore. Menijo, da je premalo prebivalcev, ki bi jo uporabljali, saj imajo večinoma avtomobile, s katerimi so mobilnejši in prihranijo dosti časa. V tem vidijo tudi razlog za pomanjkanje interesa za javni promet in posledično slabe avtobusne povezave. V Podpeči železniška proga ni nikoli služila povezanosti naselja s širšo okolico in si želijo, da bi jo po izgradnji drugega tira umaknili ter namesto nje zgradili kolesarsko stezo.

3.4 Staranje prebivalstva

Sogovorniki so pojem staranje prebivalstva pojasnili s tem, da je v naselju večje število gospodinjstev s starejšimi in upokojenimi prebivalci, ter z

odseljevanjem mladih v mesta, kar je bil prevladujoč proces še pred dvajsetimi oz. tridesetimi leti. Izpostavili so tudi podaljšanje povprečne življenjske dobe, ki je posledica razvoja medicine in boljših pogojev za življenje. V vseh treh naseljih so bili sogovorniki mnenja, da se danes mladi ne odseljujejo, temveč priseljujejo oz. ostajajo v domači vasi, čemur delno pritrjujejo tudi statistični podatki, predstavljeni v drugem poglavju. V Podpeči in Zazidu je zdaj več mladih družin z otroki, v Rakitovcu pa so nam povedali, da mladi sicer ostajajo doma, vendar imajo redki že družino. Sogovornik P. iz Podpeči, pravi:

Otrok je dosti, 19 otrok je tle v vasi od nekaj več kot 50 ljudi, od tega najstarejši je 15 let, ostalo vse od dojenčkov, tako da je oživela vasica. V zadnjih desetih letih je konkretno oživela.

Nekateri, ki so se v preteklosti izselili, bi se želeli celo vrniti v domačo vas, ob tem pa naletijo na oviri, kot sta neurejeno lastništvo objektov in gradbenih parcel, kar onemogoča njihovo prodajo in nakup, ter dolgotrajni administrativni postopki pri obnovi. Hiše so stare, kamnite in nekatere tudi že v ruševinah, ker pa je naselje spomeniško zavarovano, so določeni strogi pogoji za obnove. Le-ti niso nujno stroškovno učinkoviti, kar posledično obnovo podraži. Razlogi, da so se mladi raje odločili za odselitev oz. imajo pomisleke pri vračanju, so po mnenju naših sogovornikov tudi v (relativni) oddaljenosti od Kopra oz. od delovnih mest, šol, vrtcev, v slabih cestah in slabi telekomunikacijski povezanosti.

3.5 Možnosti in pogoji za kmetijstvo

V vseh treh naseljih je v preteklosti pomembno vlogo pri zagotavljanju virov preživljanja predstavljalo prav kmetijstvo, ki je bilo večinoma namenjeno samooskrbi in v manjši meri prodaji. Zaradi neugodnih naravnih pogojev je prevladovalo delovno intenzivno kmetijstvo z veliko ročnega dela in s pogosto skromnim pridelkom. Z možnostjo zaposlitev v drugih dejavnostih je bila kmetijska obdelava marsikje opuščena, kar se kaže v zaraščajočih površinah in vse večjem deležu gozda. Sogovornike smo vprašali o možnostih za oživitev kmetijstva in dobili različne odgovore. V Podpeči vidijo možnosti v oljkarstvu, ki naj bi bilo tržno zanimivejše kot vinogradništvo, in v pašni živinoreji. V vasi je samo en kmet, ki mu je to glavni vir dohodka, vendar menijo, da ima kmetijstvo preko pridobivanja različnih finančnih spodbud dobre možnosti za razvoj. V Rakitovcu so bili sogovorniki mnenja, da bi bilo kmetijstvo smiselno razvijati v ob-

liki dopolnilne dejavnosti, saj bi samo z njim današnji (mali) kmetje težko preživeli. Podpirajo razvoj ekološke pridelave poljščin, reje drobnice in »vrtičkarstva« – pridelave na majhnih parcelah (in vrtačah) v okolici vasi ter prodaje domačih pridelkov in izdelkov. Menijo, da so tu težji pogoji za kmetijstvo v primerjavi z ostalo Istro, saj se nahajajo na višji nadmorski višini. V Zazidu nam je intervjuvanec D. povedal:

Nekoč so si starejše generacije – naši dedki vse pridelali doma. S tem so preživeli, in tisto, kar je bil višek, so prodali v Trst in potem v Koper. Kmetijstvo je bilo tukaj zelo pomembno. Recimo, v okolici vasi so bili vinogradi, na hribu tukaj za nami je bilo vse obdelano, zdaj tega ni več. Vsak pridelal nekaj za domačo hišo, tiste osnovne vrtnine, krompir, ampak trend se izboljšuje, ker imamo zdaj par mladih kmetov v vasi, ki so začeli čistit pašnike, jih mulčat, imamo kozjerejo, krave. Potencial je tukaj velik, vidimo, da bi se počasi lahko kaj razvilo.

Na vprašanje o ovirah za kmetijsko dejavnost na tem območju je bil najpogostejši odgovor, da so posesti prerazdrobljene in premajhne. Da bi lahko uporabljali sodobno kmetijsko mehanizacijo, bi morali izvesti postopek arondacije, ki predstavlja zaokrožitev kmetijskih zemljišč različnih lastnikov (Kladnik, Lovrenčak in Orožen Adamič 2005). Za povečanje obdelovalnih površin, bodisi z nakupom ali najemom, je težava neurejeno lastništvo. Nekateri sogovorniki so menili, da je kmetijskih površin dovolj, vendar med mladimi prebivalci ni interesa za kmetovanje, saj se le-to ne izplača. Nekateri so kot oviri izpostavili strm teren in pomanjkanje ravnega površja, veliko kamenja na nekdanjih pašnikih, ki ga je treba očistiti, v kolikor bi želeli pridobiti površine za košnjo. Izpostavili so tudi težave z divjadjo, saj morajo vrtove in njive ograditi, sicer ostanejo brez pridelkov. V nasprotju s prevladujočim mnenjem o smotrnosti pašne živinoreje nekateri menijo, da je tudi pašnike težko obnoviti in da zaradi spremenjenih podnebnih razmer »tudi trava ne raste tako dobro kot v preteklosti«.

3.6 Turizem kot razvojna možnost

Sogovorniki so večinoma menili, da imajo njihova naselja dobre možnosti za razvoj turizma, vendar si ne želijo množičnega turizma, temveč butični oz. v določeno aktivnost usmerjen turizem. Spoznali smo, da se zavedajo pomena in vrednosti dobro ohranjene narave, miru, čistega okolja in kulturne dediščine v svojem kraju. Sogovorniki v Podpeči so poudarili še

pomen razgledne lege in omenili nekaj najpomembnejših kulturnih znamenitosti, kot so obrambni stolp iz 11. stoletja, danes poznan kot podpeški obrambni stolp, naravna jama Tabor pod njim, Prkičeva hiša, ki, poleg Benkove hiše v Črnem Kalu, predstavlja arhitekturno posebnost na območju Kraškega roba (Wikipedia b. l.), cerkev sv. Helene in ohranjene stare kamnite hiše. Strnjena pozidava onemogoča širitev ceste v naselju, razglasitev vasi kot naselbinske dediščine in zahtevna obnova pa ovirata gradnjo ali obnovo objektov za turistične namestitve, ki jih je po njihovem mnenju premalo. Ob tem ponovno omenijo težave z neurejenim lastništvom. Nekateri sogovorniki so poudarili, da se je kulturna dediščina ohranila ravno zaradi nerazvitosti kraja, z dotokom denarnih sredstev in obnovo pa bi se stavbe spremenile (prizidki, fasade, barve zunanjih zidov idr.), kar bo posledično degradiralo kulturno dediščino, ki ne bo več privlačna za obiskovalce. Za razvoj turizma potrebujejo urejeno parkirišče, saj obiskovalci svoje avtomobile puščajo ob cesti na zahodnem in vzhodnem delu vasi, kar ovira lokalni promet. Sogovorniki so zelo zainteresirani za umik železniške proge in ureditev kolesarske poti na isti lokaciji, ki bi lahko bila priključena že uveljavljeni kolesarski poti Porečanki oz. Parenzani. Obstoječa osnovna infrastruktura ni primerna za »petzvezdični hotel«. Želijo si gostinski objekt, kjer bi obiskovalcem ponudili domače jedi, med katerimi so izpostavili »piat« in »karamonje na mleki«. Sogovornica N. iz Podpeči je pojasnila:

Karamonji na mleki ma eno lepo zgodovino. Mleko so naše ženske nosile v Trst prodajat, pole kasneje so ga nosile na kamjon, da ga je vozil v mlekarno v Dekane, ma mleko je ostalo tudi doma. Ko je porodnica prišla domov, ali ko je bil led, ko niso mogle it v Trst, so ženske naredile pašto doma in vzele mleko in skuhale pašto.

V Brežcu pri Podgorju je sogovornik kot oviro razvoju turizma izpostavil pomanjkanje osnovne infrastrukture (električna napeljava, vodovod, slaba makadamska cesta), kot zanimivosti pa stene, primerne za plezanje, kaverne in izvirne vode. Sogovorniki v Rakitovcu so izrazili naklonjenost razvoju turizma. Menijo, da bi obiskovalcem lahko ponudili butične nastanitve na kmetijah, hiške za glamping z majhnim številom postelj ter parkirišče oz. kamp za avtodome. V opuščeni vaški šoli bi lahko predstavili zbirko (etnološki muzej) starih predmetov, za ogled uredili katero od starih hiš s črno kuhinjo, ponudili delavnice na temo zeliščarstva, grajenja suhozidov ipd. Od naravnih zanimivosti so omenili vrhova Lipnik in Kavčič, kraške jame v bližini vasi, Jamo pod Gabrkom,

ki je arheološko najdišče, ter pestro rastlinstvo in živalstvo, ki sta značilna za območje Rakitovskega krasa. Predvsem med konci tednov sta dobro obiskana hriba Lipnik in Kavčič, obiskovalci pa želijo več informacij o tem, kaj bi še lahko obiskali in si ogledali. Omenili so idejo, da bi Rakitovec postal ekološka vas ter da bi bila v vasi prodajalna domačih pridelkov in izdelkov, kjer bi lahko prodajali čebulo, česen, krompir in med pa tudi druge izdelke, npr. iz lesa, pletenja. Menijo, da bi bilo preveč obiskovalcev v vasi moteče, in to vidijo kot nevarnost. Izpostavili so potrebo po ureditvi lastništva in načrtovanem prostorskem razvoju kraja. Nekateri pa so menili, da ni nepremostljivih ovir za razvoj različnih dejavnosti, potreben pa je pogum, da se domačini česa lotijo. Od gastronomskih posebnosti so omenili jote, mineštre in lazanje, »štrcade« (domače testenine), »krompir v zelnici« (kuhano kislo zelje s krompirjem, klobaso in česnom), »broskve« (podobno listnatemu ohrovту) s krompirjem, »polento pastorini« (polenta in klobasa z omako), testenine in fižol, »štruklje z lukom« (s šalotko), od sladic pa istrske »kroštole« in ocvrte miške oz. »flancole«. Sogovorniki v Zazidu so prav tako mnenja, da bi razvoj turizma ob primerni organiziranosti pomembno prispeval k razvoju kraja. V naselju sta že dva hostla, ki obiskovalcem ponujata namestitve, morali pa bi jim ponuditi več urejenih ter označenih tematskih oz. učnih poti za spoznavanje raznolikega rastlinstva in živalstva, poti za pohodništvo in kolesarstvo, možnost oskrbe ter nakupa kmetijskih pridelkov in izdelkov. Sogovorniki nam kot naravne zanimivosti omenijo vrhove v širši okolici vasi, Kraški rob z bunkerji, kot kulturne pa le cerkev sv. Martina, ki je kulturni spomenik lokalnega pomena in je bila nedavno obnovljena. Med gastronomskimi posebnostmi so sogovorniki navedli kozji sir, suhomesnate izdelke (klobase, pršut), jote in druge istrske jedi ter vino, ki naj bi bilo posebnega okusa zaradi naravnih pogojev, saj je Zazid »zadnja vas pod Kraškim robom, kjer uspeva vinska trta«. Kot oviro za razvoj turizma vidijo predvsem oddaljenost od središč turizma ob obali ter slabo prometno povezavo – izpostavijo »ozko grlo« v Podpeči, ki onemogoča prihod večjega turističnega avtobusa.

3.7 Naklonjenost ustanovitvi širšega zavarovanega območja narave na Kraškem robu

Ob omembi pobude o širšem zavarovanem območju narave na njenem območju, npr. krajinskem parku, so bili odzivi sogovornikov pogosto odklonilni ali neopredeljeni. Spoznali smo, da sta glavna razloga

pomanjkanje informacij o spremembah, ki bi bile s tem povezane, in nezaupanje do bodočih upravljavcev. Po mnenju sogovornika iz Podpeči je narava dobro ohranjena in ljudje si (predvsem po pandemiji covid-19) želijo mirno ter kakovostno okolje, zato mora tako ostati tudi v prihodnje. Podobno mnenje, da je naravo treba zavarovati, ker je to pomembno za razvoj kraja, sta podala še dva sogovornika, eden pa je zavarovanje videl kot oviro. Sogovornik iz Brežca pri Podgorju meni, da turizem in zavarovanje narave »ne sodelujeta dobro«, zato bi se morali odločiti, kaj od tega želijo in kako bodo usmerjali razvoj. V Rakitovcu en sogovornik zavarovanje narave vidi kot oviro, drugi pa bi si želeli več informacij in bi odločitev oblikovali odvisno od pogojev oz. omejitev, ki bi jih zavarovanje prineslo. V Zazidu zavarovano območje narave vidijo »kot dvorezen meč«. Intervjuvanec D. iz Zazida nam je povedal:

Mi smo zelo za ohranitev narave, to ja, ampak mora biti eno z drugim, mora bit nek konsenz. Bi bilo zelo lepo, da pride nekdo do nas in nam predstavi in se z nami domačini pogaja kot z enakovrednim partnerjem. Drugače, če je karkoli za ohranitev narave, smo za in to podpiramo, ampak ne, da je potem slaba kvaliteta življenja.

3.8 Ocena prednosti in ovir za razvoj

Sogovornike smo na koncu prosili, da nam navedejo nekaj prednosti in ovir za razvoj svojega kraja. Sogovorniki v Podpeči kot prednost omenijo izkušnje s turisti, dobre ocene na spletnih straneh z namestitvami (Booking.com, Airbnb), naravne in kulturne zanimivosti kraja ter razgledno lego. Sogovornik iz Brežca je kot prednost omenil odmaknjenost, mir in možnost pristne povezanosti z naravo. Kot ovire so omenili ozko cestno povezavo, ki ni primerna za velika vozila, gosto pozidavo in pomanjkanje prostora za širitev ceste, gradnjo pločnikov, parkirišče in otroško igrišče, železniško progo zaradi hrupa ter neurejeno lastništvo, ki onemogoča prodajo oz. nakup nepremičnin za obnovo. Sogovornik je omenil tudi nenaklonjenost starejših prebivalcev razvoju turizma oz. razvoju nasploh ter zapostavljanje Podpeči in prizadevanj njenih prebivalcev za spremembe s strani občine in države. Sogovorniki v Rakitovcu so kot prednosti izpostavili izjemno naravo (so najvišje ležeče naselje na Kraškem robu), mir in prostorske možnosti za izvajanje določenih dejavnosti (primerno okolje za domove starejših, športne, zdraviliške ali sprostitvene (wellness) dejavnosti, terapije s konji) ter povezanost in sodelovanje mla-

dih prebivalcev. Težava je neurejeno lastništvo nepremičnin, podobno kot v Podpeči in Zazidu. Kot ovire so izpostavili tudi pretežno starejše gospodarje domačij, »saj je za razvoj potrebna energija mladih«, premajhno aktivnost prebivalcev na občinski ravni in neinformiranost o razvojnih načrtih (predvidenih projektih) občine. Sogovornik D. iz Zazida je povedal:

Slaba povezava je prednost in je slabost. Slabost je to, da, recimo, ne more priti gor potujoča knjižnica, kamion z materialom za gradnjo hiše, večji avtobus. Je nek zamašek, ki ti manjša promet. Pozitivna stvar tega pa je, da si tukaj bolj v miru. Da imaš ta mir in ni tistega masovnega turizma, kot je, recimo, po Hrastovljah, da si še zmeraj odmaknjen. Plus je to, da si zelo blizu Kopra, Trsta, blizu avtoceste, ki te pelje v Ljubljano, pač kamorkoli, hkrati pa si daleč.

Prednosti sta tudi ohranjenost vasi ter gostoljubnost in prijaznost domačinov. Kot oviri so izpostavili neustrezno informacijsko infrastrukturo ter neurejeno lastništvo nepremičnin.

4 Spoznavanje razvojnih priložnosti z izvedbo anketne raziskave

Z željo, da bi pridobili mnenja več domačinov in s tem preverili ter poglobili izsledke intervjujev, smo raziskavo razvojnih priložnosti nadgradili še z metodo anketiranja. Oblikovali smo 12 vprašanj zaprtega tipa, ki so se nanašala na ista področja kot vprašanja v intervjujih, in dodali socio-demografska vprašanja ter vprašanje o povezanosti z domačim naseljem. Anketne vprašalnike (priloga 1) s priloženo pisemsko ovojnico ter plačano poštino smo razdelili gospodinjstvom s posredovanjem predsednikov krajevnih skupnosti v Zazidu in Rakitovcu ter predstavnikov vaške skupnosti v Podpeči. Ker je bil odziv manjši od pričakovane, so študenti opravili še terensko anketiranje in vse odgovore kasneje prenesli v spletno zbirko z orodjem 1ka.si. Anketo je skupno izpolnilo 72 prebivalcev obravnavanih vasi, kjer je leta 2021 sicer živelo 259 oseb (Statistični urad Republike Slovenije b. l.b), kar predstavlja 27,8 % vseh prebivalcev. V Podpeči je na vprašalnik odgovorilo 12 oseb (7,3 % vseh prebivalcev), v Rakitovcu 36 (43 % vseh prebivalcev) in v Zazidu 24 (18,7 % vseh prebivalcev).

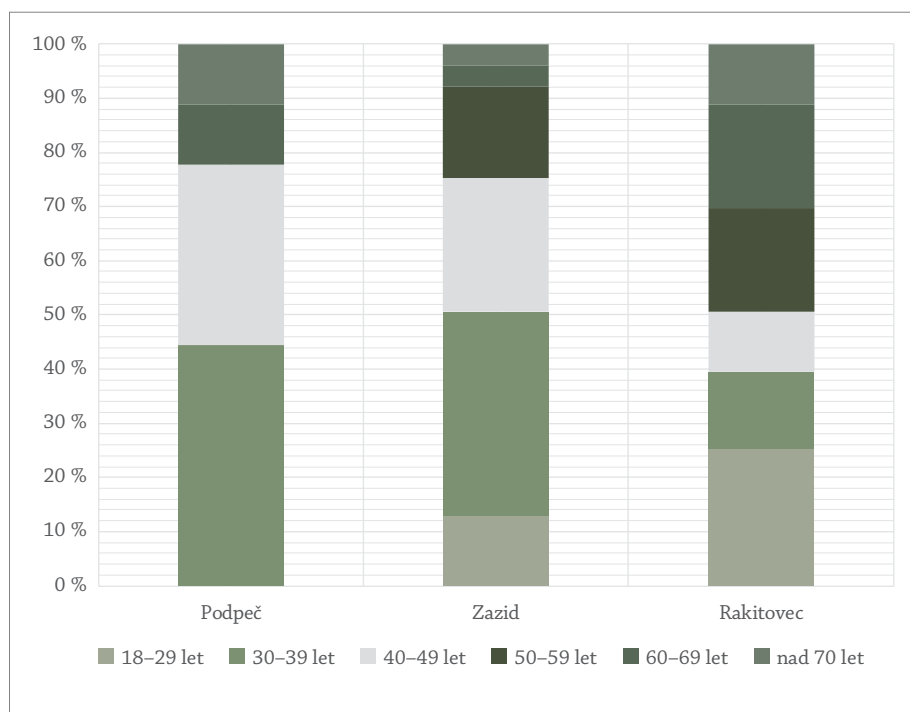
Med anketiranimi je bilo v naselju Podpeč 58 % žensk in 42 % moških, v Rakitovcu 67 % moških in 33 % žensk ter v Zazidu 54 % moških in 46 % žensk. V Podpeči in Zazidu je bila prevladujoča starostna skupina 30–39 let, v Rakitovcu pa 18–29. Najmanj anketirancev je bilo starih 60–69 let in nad 70 let. V vseh treh naseljih skupaj je bil največji delež vprašanih v sta-

roštni skupini 30–39 let, nato 40–49 in 18–2. Starostna struktura anketirancev v izbranih naseljih je prikazana na sliki 6.

V Podpeči so prevladovali anketiranci z višješolsko, visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo, v Zazidu in Rakitovcu pa tisti s srednješolsko poklicno, strokovno ali splošno izobrazbo (preglednica 4).

Preglednica 4: Izobrazba anketiranih prebivalcev naselij Podpeč, Rakitovec in Zazid

Enota/stopnja izobrazbe	Osnovna šola	Srednja šola (poklicna, strokovna, gimnazija)	Višja šola, visoka šola ali univerza	Znanstveni magisterij ali doktorat
Podpeč	1	4	7	0
Rakitovec	2	17	14	0
Zazid	1	12	9	2

Slika 6: Starostna struktura anketiranih prebivalcev naselij Podpeč, Rakitovec in Zazid v deležih (N = 72)

Anketirane smo vprašali o njihovi povezanosti s krajem bivanja (preglednica 5). Največ (42 %) anketiranih v naselju Podpeč je bilo priseljenec iz drugih delov Slovenije, tretjina pa domačinov po starših in so se v kraj vrnili. V Rakitovcu je bilo kar 83 % anketiranih domačinov, ki v kraju bivajo od rojstva, 9 % pa je bilo priseljenih iz drugih delov Slovenije. V Zazidu sta bila enaka deleža (42 %) anketiranih, ki v kraju bivajo od rojstva, in priseljenih iz drugih občin slovenske Istre, ter enaka deleža (8 %) domačinov po starših in priseljenih iz drugih delov Slovenije. V nobenem naselju med anketiranimi ni bilo priseljencev iz drugih držav.

Preglednica 5: Povezanost anketiranih prebivalcev naselij Podpeč, Rakitovec in Zazid s krajem bivanja

Povezanost z naseljem	Sem domačin, v kraju bivam od rojstva	Sem domačin po starših, v kraj sem se vrnil	Sem priseljenec iz drugih občin slovenske Istre	Sem priseljenec iz drugih delov Slovenije	Sem priseljenec iz drugih držav
Podpeč	2	4	1	5	0
Rakitovec	29	2	1	3	0
Zazid	10	2	10	2	0

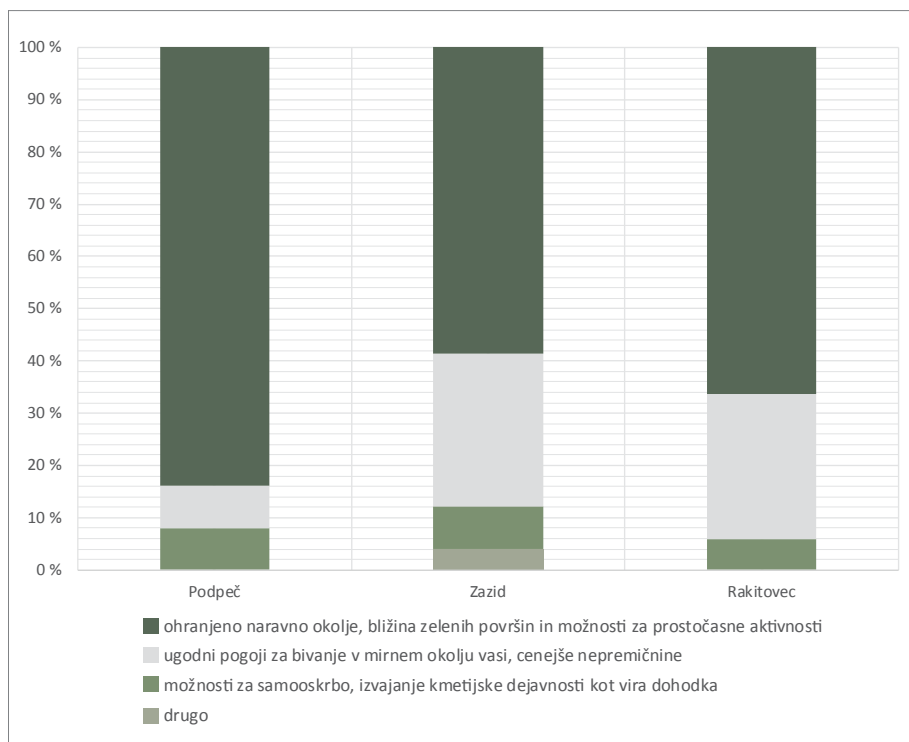
Spoznanja, pridobljena z metodo anketiranja, podajamo po sklopih vprašanj, na katera so odgovarjali (priloga 1).

Ugotovili smo, da so anketirani prebivalci vseh treh naselij zadovoljni s kakovostjo bivanja. Največje zadovoljstvo so izrazili v Zazidu, kjer je možnost »strinjam se« oz. »popolnoma se strinjam« skupaj izbralo 96 % vseh anketiranih (23 oseb), sledi Rakitovec z 88 % (32 oseb), v Podpeči pa je omenjena ponujena odgovora izbrala polovica vprašanih (6 oseb). V vseh treh naseljih najbolj pogrešajo dobro telekomunikacijsko infrastrukturo (internetno povezavo in mobilni signal) ter boljšo cestno povezavo. V Podpeči si želijo izgradnjo obvoznice mimo naselja, omenili so otroško igrišče in vaški dom. Anketirani v Rakitovcu so, poleg telekomunikacijske infrastrukture, večkrat omenili še priključek na javno vodo- vodno in kanalizacijsko omrežje, pri čemer predvidevamo, da so te odgovore podali bivajoči v delu naselja pri železniški postaji, kjer te možnosti še nimajo, ter zazidljive parcele in več stanovanj, ki bi bila namenjena mladim. V Zazidu so poleg cestne in telekomunikacijske infrastrukture omenili še trgovino ter gostilno.

V povezavi z bivalnimi pogoji sta za anketirane v Podpeči najbolj moteči prav ozka cesta, ki je še posebej v poletnem času preobremenjena

zaradi povečanega turističnega obiska in tranzitnega prometa, ter zelo obremenjena železniška proga. Anketirani v Rakitovcu so kot moteče izpostavili odpadke v naravi, ki jih puščajo okoljsko neosveščeni obiskovalci, pohodniki in ilegalni migranti, moti jih, da pohodniki hodijo in parkirajo na zasebnih zemljiščih, ter hrup, ki ga povzročajo motokrosisti in vozniki štirikolesnikov. Za anketirane v Zazidu so najbolj moteči slabo vzdrževana povezava do regionalne ceste, cesta skozi središče vasi in, podobno kot v Podpeči, povečan tranzitni promet v poletnem času.

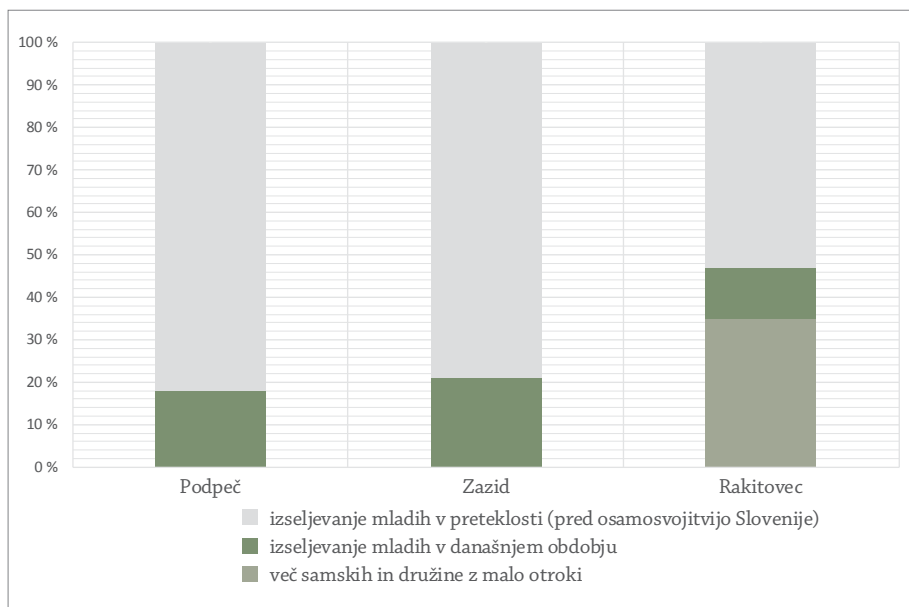
Kot prednost bivanja so v vseh treh naseljih največkrat izbrali ponujene odgovore neokrnjeno naravno okolje, bližina zelenih površin in možnosti za prostočasne aktivnosti, v Zazidu in Rakitovcu pa še bivanje v mirnem okolju vasi ter cenejše nepremičnine. Anketirani v vseh treh naseljih možnosti za samooskrbo in izvajanje kmetijske dejavnosti kot vir dohodka ne ocenjujejo kot prednost bivanja v svojem okolju (slika 7).

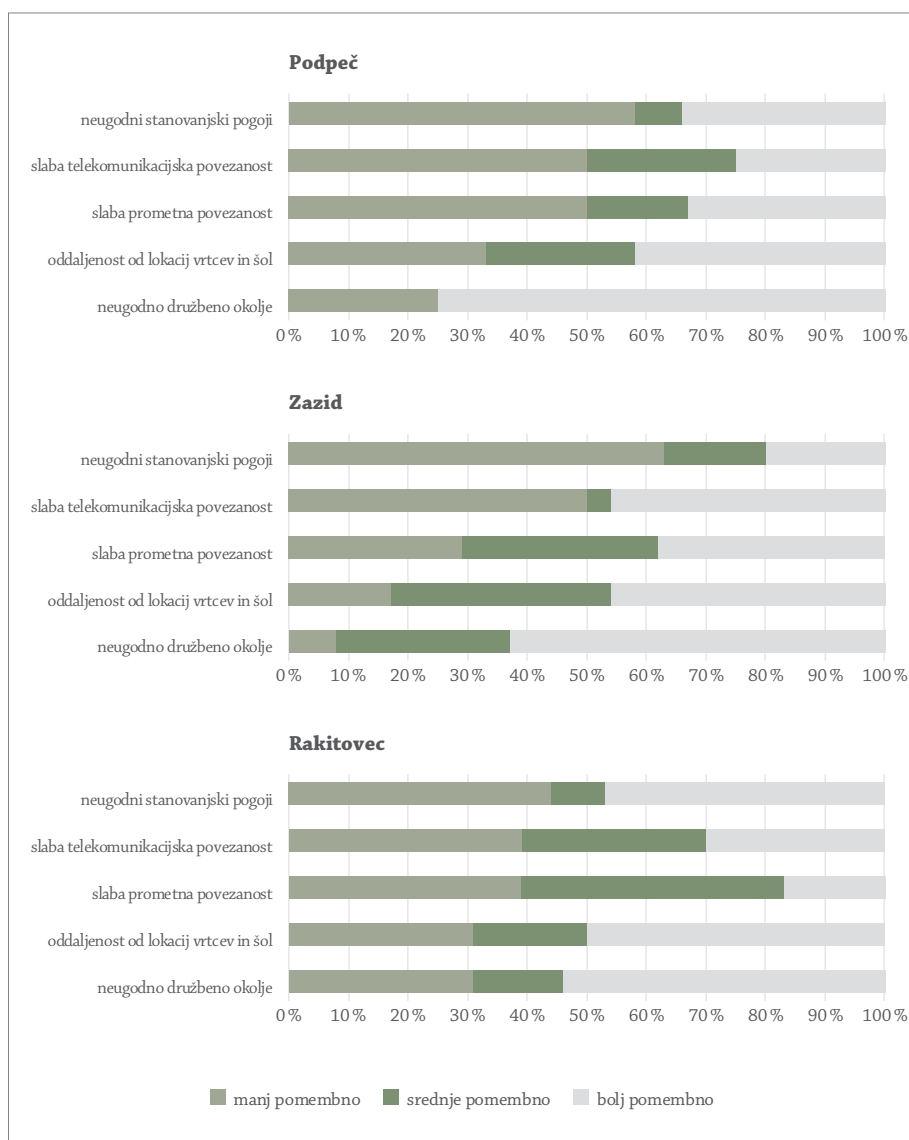
Slika 7: Prednost bivanja v domačem kraju

Anketirane smo prosili, da izberejo odgovor, ki najbolje pojasni vzrok za staranje prebivalstva. V vseh treh naseljih je prevladovalo izseljevanje mladih v preteklosti (pred osamosvojitvijo Slovenije) in z manjšim deležem izseljevanje mladih v današnjem obdobju. Samo v Rakitovcu pa razlog pripisujejo tudi večjemu številu samskih in družin z malo otroki (slika 8).

V nadaljevanju smo anketirane prosili, da po pomenu razvrstijo odgovore na vprašanje, kaj je ovira za naselitev mladih. Odgovori so se po naseljih razlikovali, kot je razvidno s slike 9, in jih v precejšnji meri lahko povežemo s spoznanji iz intervjujev. V vseh treh naseljih so kot pomembnejše ovire večinoma izbrali neugodno družbeno okolje za mlade družine, ker ni vrstnikov, premalo možnosti za druženje in aktivnosti. Deleža sta zlasti velika v Podpeči in Zazidu, kjer je bilo med anketiranimi več mladih z otroki. Tu so kot manj pomemben razlog največkrat izbrali neugodne stanovanjske pogoje, v Rakitovcu pa so bili deleži pri manj pomembnih razlogih enakomerneje porazdeljeni. Slabi prometni povezanosti in slabi telekomunikacijski povezanosti, ki so ju pogosto izpostavljali sogovorniki v intervjujih, anketiranci niso pripisali večjega pomena pri naselitvi mladih. Še najpomembnejši sta za sodelujoče v Rakitovcu.

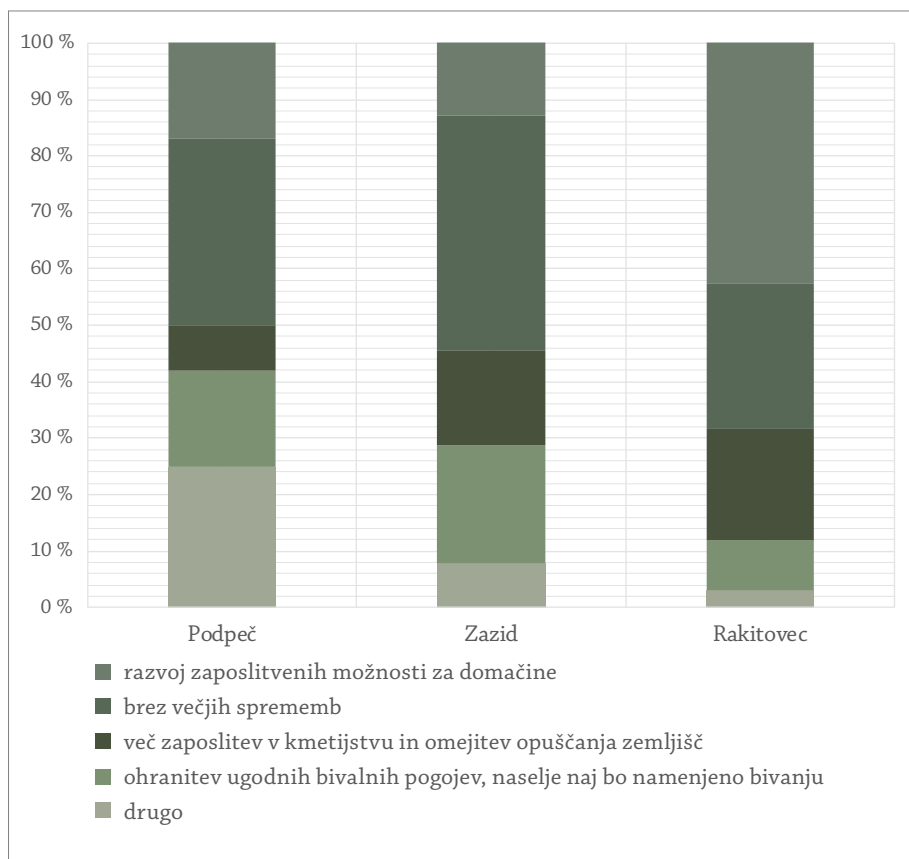

Slika 8: Možni vzroki za staranje prebivalstva

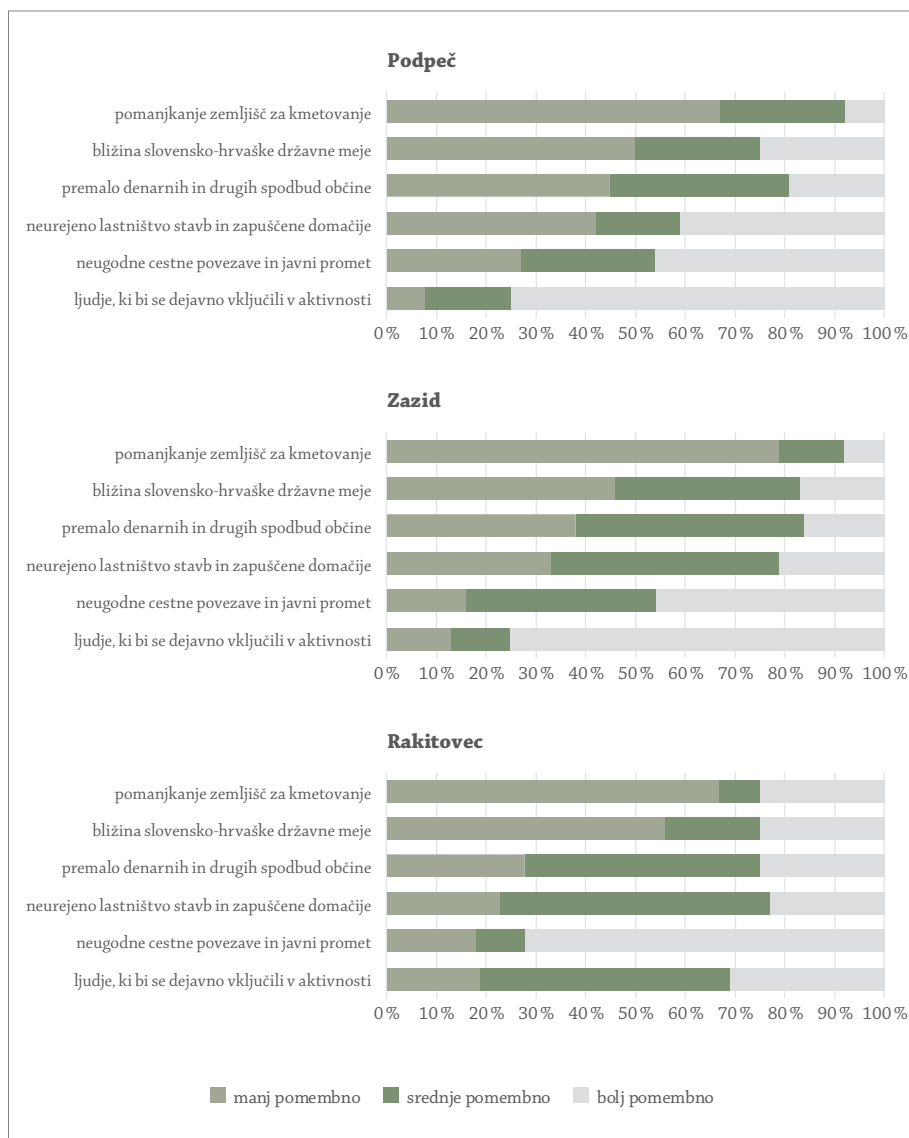
Slika 9: Ovire za naselitev mladih

Ko smo z odgovori v prvem delu od anketiranih izvedeli, kako zadovoljni so s pogoji bivanja, kaj pogrešajo in kaj je moteče, nas je v nadaljevanju zanimalo, katerim spremembam kraja v prihodnosti so bolj naklonjeni. Odgovori so se med naselji razlikovali (slika 10). V Zazidu in Podpeči si prevladujoči delež anketiranih ne želi večjih sprememb, v Rakitovcu pa

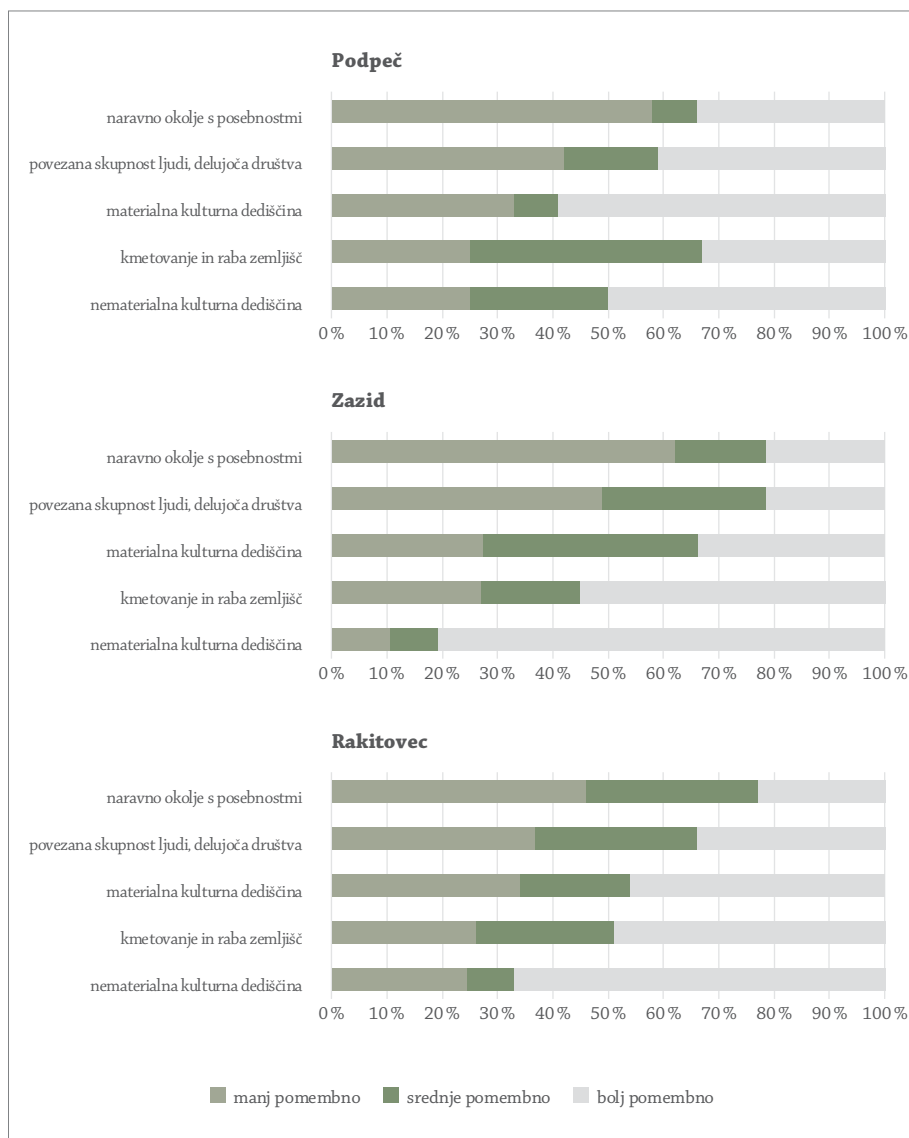
Slika 10: Zelene spremembe naselij v prihodnosti

razvoj zaposlitvenih možnosti za domačine. V slednjem je bil med vsemi naselji največkrat izbran tudi odgovor, da bi se več domačinov ukvarjalo s kmetijstvom in bi se tako omejilo opuščanje rabe zemljišč. Med odgovori so bile kot drugo omenjene postavitev sončne elektrarne na Rakitovsko-Movraškem krasu, s tem povezana ponudba delovnih mest ter vzpostavitev povezave brezogljernih vasi med Movražem, Smokvico, Dolom in Rakitovcem. Iz navedenega lahko sklepamo, da je v Rakitovcu prisotnejša želja po gospodarskem razvoju, ki je morda povezana z večjo oddaljenostjo in večjo porabo časa za vsakodnevno pot na delo, medtem ko si v Zazidu in Podpeči želijo ohraniti ugodne bivalne pogoje in jim dnevna mobilnost ne predstavlja težav.

Slika 11: Ovire pri razvoju naselij

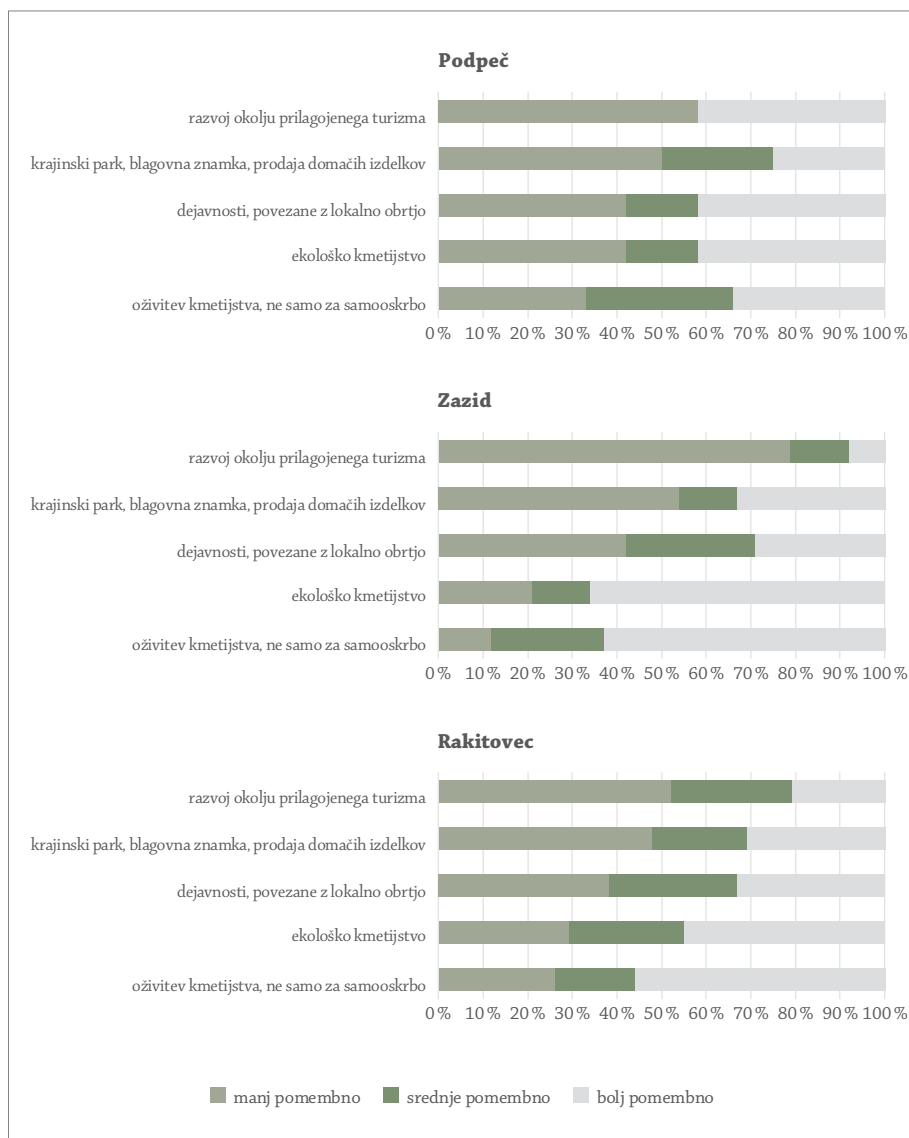
Anketirane smo prosili, da po pomenu izberejo ovire za razvoj. Pomanjkanje zemljišč za kmetovanje in bližina slovensko-hrvaške meje sta bila v vseh naseljih prevladujoče izbrani kot manj pomembni, ljudje, ki bi se aktivno vključili v dejavnosti, ter neugodne cestne povezave in javni promet pa kot prevladujoče bolj in srednje pomembne. Neurejeno

Slika 12: Prednosti kraja, ki bi jih bilo smiselno ohraniti in varovati

lastništvo stavb in zapuščene domačije sta prav tako pomembni oviri, zlasti za razvoj turizma, kar smo izvedeli tudi iz intervjujev (slika 11).

Od anketirancev smo želeli izvedeti, kaj bi bilo smotrno ohraniti in varovati, ter jim v izbiro ponudili pet odgovorov. V vseh naseljih so kot

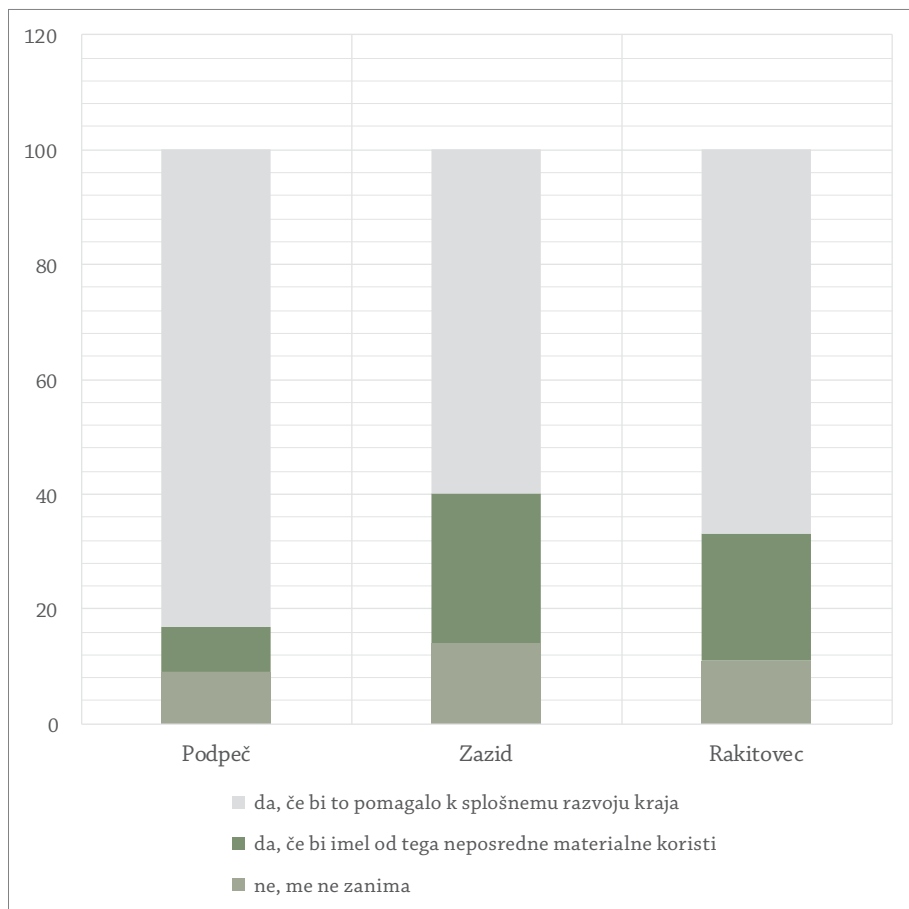

Slika 13: Možnosti razvoja v prihodnje

manj pomembno večinoma izbrali naravno okolje s posebnostmi, kar nas je presenetilo, saj so naravno okolje, možnosti za aktivnosti v naravi, mir ipd. visoko vrednotili, ko so ocenjevali bivalno okolje. Pri vseh drugih odgovorih sta prevladovala bolj in srednje pomembno. V Zazidu so kot bolj pomembno izrazito prevladujoče izbrali nematerialno dediščino in v

vseh treh naselij kot srednje in bolj pomembno kmetovanje in rabo zemljišč, kar je glede na opuščanje v preteklosti in veliko zaraščenost kulturne pokrajine spodbudno.

Izbira možnosti razvoja kraja je bilo naslednje, kar smo želeli ugotoviti s sodelovanjem anketirancev. Z intervjuji smo ugotovili precejšnjo naklonjenost razvoju turizma, odgovori anketirancev pa tega niso potrdili in so v vseh treh naseljih prevladovale izbire manj pomembno. Nasprotno pa sta bila oživitev kmetijstva, ki ne bi bilo namenjeno zgolj samooskrbi, in razvoj ekološkega kmetijstva prevladujoče izbrana kot bolj ali srednje pomembna (slika 13).

Slika 14: Pripravljenost za aktivno sodelovanje pri razvojnih projektih

Na vprašanje, v razvoj katere dejavnosti bi se tudi sami dejavno vključili, smo v Podpeči dobili 78 % odgovorov (7 oseb) povezanih s turizmom, v Zazidu je bilo teh odgovorov 73 % (11 oseb), s tem, da jih je skoraj polovica turizem povezala s kmetijstvom, v Rakitovcu pa je turizem omenilo le 41 % vprašanih (11 oseb). Samo kmetijstvo so navedli trije vprašani v Zazidu in dva v Rakitovcu. V slednjem bi se štirje vprašani vključili v aktivnosti morebitnega krajinskega parka.

Na koncu smo anketirane vprašali, ali bi bili pripravljeni aktivno sodelovati pri razvojnih projektih svojega kraja in ob katerih pogojih. V vseh treh naseljih so prevladujoče izbrali odgovor, da bi bili pripravljeni sodelovati v razvojnih projektih, če bi to prispevalo k splošnemu razvoju kraja, najizraziteje pa v Podpeči. V Zazidu in Rakitovcu je nekaj več anketiranih sodelovanje pogojevalo z materialno koristjo, delež tistih, ki jih ne zanima, pa je bil povsod majhen (slika 14).

5 Razprava in sklep

Cilje raziskave, da spoznamo endogene potenciale izbranih podeželskih naselij, njihove prednosti in ovire za prihodnji razvoj ter želje domačinov, smo dosegli z izvedbo intervjujev in anket, analiza demografskih podatkov in terensko opazovanje pa sta nam bila v pomoč pri razumevanju izsledkov. Staranje prebivalstva je danes vseprisoten proces, ki je izrazilo zaznamoval tudi izbrana naselja v raziskavi. V Podpeči in Zazidu je v zadnjem obdobju več mladih družin ter več otrok, nekateri od njih so se v vas celo priselili, zato so intervjuvanci večinoma menili, da proces staranja ni več prisoten. Po mnenju sogovornikov se sprememba obeta tudi Rakitovcu, saj v naselju živi več mladih, ki pa še nimajo družin. Sodelujoči so se strinjali, da je za staranje prebivalstva krivo izseljevanje mladih v preteklosti, največja ovira za njihovo naselitev pa je neugodno družbeno okolje za družine z otroki. Ovire prepoznajo tudi v stanovanjski problematiki (težave pri nakupu nepremičnin, pomanjkanje zazidljivih parcel, višji stroški zaradi zahtevnih obnov itn.), slabi prometni povezanosti ter časovno potratni dnevni mobilnosti. Večinoma menijo, da so pogoji bivanja dobri in da so se v zadnjih desetletjih še izboljšali. V Zazidu ter Rakitovcu so k izboljšanju prispevali boljša infrastruktura za oskrbo s pitno vodo in odvajanje ter čiščenje odpadnih voda, izboljšali pa sta se tudi prometna in informacijska infrastruktura, čeprav sta bili slednji pogosto izpostavljeni tudi kot glavni oviri za razvoj. V vseh treh naseljih so ceste ozke ter brez pločnikov in možnosti za širitev zaradi obstoječe

pozidave, prometna obremenjenost pa se je zelo povečala. Poleg lokalnega prometa zaradi vsakodnevnih delovnih migracij in oskrbe je vedno več turističnega ter tranzitnega čezmejnega prometa. Predvidevamo, da se bodo obremenitve tranzitnega turističnega prometa zmanjšale s tem, ko je 1. januarja 2023 Hrvaška vstopila v schengensko območje in v poletni sezoni ne bo več na prestop meje čakajočih kolon vozil. V preteklih letih je bila obnovljena cesta med Rakitovcem in Zazidom, kar je olajšalo vsakodnevne vožnje domačinom Rakitovca. Najslabše so prometne razmere v Podpeči, kjer je za prebivalce zelo moteča še železniška proga.

V vseh treh naseljih je velika težava neurejeno lastništvo objektov in zemljišč, kar ovira prodajo oz. nakup. To je eden od razlogov za vse več propadajočih stavb in zaraščenih kmetijskih površin. V celotni slovenski Istri in prav tako v izbranih naseljih imajo posesti pogosto veliko lastnikov z majhnimi deleži, ki so jih v številnih primerih podedovali že njihovi starši ali stari starši. Vrednost nepremičnin je nizka in dediči niso zainteresirani za urejanje formalnega lastništva, poleg tega so lastniki oz. njihovi potomci izseljeni tudi izven Slovenije in svoje lastnine sploh ne poznajo. Propadajoči objekti so moteči za prebivalce, morebitni investitorji pa jih ne morejo kupiti in obnoviti. Opazili smo, da se novogradnje širijo na robu naselja, kar še zlasti velja za Zazid. Povsod so intervjuvanci izrazili željo po gostinskem obratu in manjši trgovini, ki so jih vasi v preteklosti že imele.

Na vprašanje o največji prednosti tukajšnje naselitve so v vseh treh naseljih anketiranci izpostavili ohranjeno naravno okolje, možnosti za prostčasne aktivnosti, mir in cenejše nepremičnine, možnosti za samoskrbo in kmetovanje kot vir dohodka pa je izbrala le peščica. Ta rezultat lahko pojasnimo z dejstvom, da so prebivalci, ki še kmetujejo, redki in da so na anketni vprašalnik večinoma odgovarjali zaposleni. Glede na izpostavljen pomen ohranjenega naravnega okolja bi pričakovali, da bodo sodelujoči večinoma naklonjeni varovanju narave, vendar so bili rezultati drugačni. Kot pomembnejše so izpostavili varovanje nematerialne kulturne dediščine ter kmetovanje in rabo zemljišč, v manjšem deležu pa tudi povezanost ljudi in delujoča društva. Ugotovili smo, da so slednja ključna za družabno življenje. Vsa tri izbrana naselja imajo vsaj eno delujoče društvo, ki skrbi za organizacijo dogodkov, Zazid in Rakitovec sta tudi samostojni krajevni skupnosti, kjer lahko prebivalci skupaj odločajo o razvojnih aktivnostih in porabi finančnih sredstev. Mnenja o družabnem življenju dandanes so sodelujoči ocenili različno. Starejši menijo, da

je druženj in sodelovanja veliko manj, saj ni več kmečkih in drugih opravil, ki so zahtevala sosedsko pomoč, mlajši pa družabno življenje ocenjujejo kot dobro, hkrati pa so opozorili na pomanjkanje medgeneracijskega sodelovanja.

Povezanost krajev s širšo okolico in čezmejna povezanost sta se od 50. let do danes prav tako spremenili. V Zazidu in Rakitovcu so intervjuvanci izpostavili pomen železniške proge Prešnica–Pulj, ki je bila v preteklosti izjemnega pomena za lokalno gospodarstvo. Poleg tega, da je omogočala oskrbo, je po železnici potekalo potovanje na delo ter za prodajo domačih pridelkov oz. izdelkov, zaposlovala pa je tudi veliko domačinov. Prebivalci so bili zato bolj povezani z naselji v hrvaški Istri in na Krasu kot z obalnimi mesti, kar kažejo med drugim priselitve zaradi porok, za katere smo izvedeli pri terenskem delu. Čezmejna povezanost se je v slovenski Istri ohranila tudi po osamosvojitvi Slovenije. Rezultati starejše raziskave o povezanosti prebivalcev obmejnih območij na slovenski in hrvaški strani državne meje (Požeš idr. 1999) so pokazali, da je več kot polovica vprašanih menila, da novonastala državna meja predstavlja negativen vpliv na različne dele življenja (zaposlitev, prometne povezave, rekreacija) v teh obmejnih regijah. Večina je imela družabne ali sorodstvene čezmejne vezi, ki so jih vzdrževali oz. ohranili, pri zaposlitvi pa je bilo drugače. Kar 85,5 % vprašanih je odgovorilo, da nobeden od članov njihove družine ni delal na drugi strani meje. Sedaj železniška proga skoraj ni več v uporabi in naši intervjuvanci ji tudi v prihodnje ne pripisujejo večjega pomena. Zaradi razvitega osebnega in javnega cestnega prometa so dandanes vsa naselja bolj povezana s Koprom oz. obalnimi mesti, kjer je veliko zaposlenih, otroci obiskujejo vrtec v Rižani ali Dekanih, osnovno šolo v Dekanih ter višje ravni izobraževanja v Kopru in drugod.

Zanimalo nas je, katerim spremembam v prihodnosti so sodelujoči bolj naklonjeni. V Podpeči in Zazidu si ne želijo večjih sprememb, v Rakitovcu pa bi si želeli razvoj zaposlitvenih možnosti za domačine. Presenetilo nas je, da veliko anketiranih razvojno priložnost prepoznava v oživitvi kmetijstva, ki ne bi bilo namenjeno le samooskrbi in ekološkemu kmetovanju, ki ju povezujejo s turizmom. V Podpeči so izpostavili možnost razvoja oljkarstva, saj sta lega in obdelovanje na ozkih terasah za to zelo primerna, v Rakitovcu pa oživitev reje drobnice, pridelavo zelenjave in zelišč. V zadnjih desetletjih se na območju podeželja kot razvojna priložnost pogosto izpostavljajo turizem in ostale dejavnosti, povezane z njim (Pažek, Majkovič in Borec 2005; Korošec 2007; Mavri in Črnič

Istenič 2014). Rezultati anketne raziskave, izvedene v 90. letih 20. stoletja v naseljih ob slovensko-hrvaški meji, ki je zajela tudi slovensko Istro, so pokazali, da so prebivalci prepoznali razvojne priložnosti svojega območja v terciarnih dejavnostih, kot sta turizem in trgovina (Špes 2001). Tudi intervjuvanci v naši raziskavi so izpostavili dobre možnosti za razvoj turizma, zlasti naravi prijazne in aktivne oblike, saj je njihovo okolje privlačno zaradi lege, rastlinstva in drugih naravnih ter kulturnih posebnosti, miru in čistega zraka. V Podpeči in Zazidu že imajo turistične bivalne namestitve, vsa tri naselja pa obišče veliko dnevnih izletniških turistov. Ne želijo si velikega števila obiskovalcev, ampak butični turizem, ki ne bi bil moteč za domačine in obremenjujoč za okolje, turizem v povezavi s kulinarčno ponudbo tipičnih domačih jedi ter prodajo lokalnih pridelkov oz. izdelkov. V Rakitovcu so omenili možnost obnove hiš za turistične namestitve, ureditev prostora za kampiranje, glamping, parkirišče za avtodome ter razvoj zdraviliških in sprostitevni dejavnosti. Tudi v raziskavi na območju predvidenega krajinskega parka Dragonja (Torkar, Brečko Grubar in Rodela 2017) so sogovorniki razvojno priložnost prepoznali v turizmu in ekološki pridelavi hrane, ki bi bogatila gastronomsko ponudbo. To so izpostavili kot najpomembnejši razlog za zavarovanje narave, saj je za obe dejavnosti pomembno ohranjeno naravno okolje.

Glede na to, da so intervjuvanci izpostavili velik pomen ohranjenega in kakovostnega okolja, smo pričakovali večjo podporo ideji o ustanovitvi širšega zavarovanega območja narave, do česar pa so bili zelo zadržani in izrazili bojazen, da bi to predstavljalo še dodatne omejitve. Večina bi jih predlog podprla, če bi bili dovolj dobro seznanjeni s pogoji oz. z režimom zavarovanja in če bi od tega imeli tudi korist. V tem pogledu se ugotovitve ujemajo z raziskavo na območju predvidenega krajinskega parka Dragonja, kjer so sodelujoči izpostavili skrb, da bi režim zavarovanja narave predstavljal omejitve v vsakodnevnom življenju in gospodarjenju z lastnino. Menili so, da bi prestrog režim zavarovanja zaviral razvoj infrastrukture in lokalnega gospodarstva, obnovo stavb, novogradnje itn. (Torkar, Brečko Grubar in Rodela 2017). Z intervjuji smo izvedeli, da nekateri, predvsem starejši prebivalci, sploh niso naklonjeni kakršnim koli spremembam oz. razvoju, da pobude lokalnih skupnosti nimajo dovolj podpore s strani občine in države, domačini pa ne dovolj informacij o možnostih pridobivanja finančnih sredstev. Anketiranci so med ovirami razvoju izpostavili pomanjkanje zainteresiranih ljudi za aktivno sodelova-

nje, glede njihovega pa so v vseh treh naseljih prevladovali odgovori, da bi sodelovali, če bi to prispevalo k splošnemu razvoju kraja.

Upošteva je rezultate raziskave, opravljene z obema metodama, so največ volje za sodelovanje pri razvoju izrazili v Rakitovcu, medtem ko so v Zazidu in Podpeči zadovoljnejši z obstoječim stanjem. Vsekakor je pomembno, da se pogoji za bivanje ohranijo ali še izboljšajo, saj bi to prispevalo k ohranitvi poselitve. Tudi Nared idr. (2022) so za obmejna in demografsko ogrožena območja izpostavili pomen ohranjanja obstoječe poseljenosti ter zagotavljanja visoke kakovost bivanja, ki bi zaustavila nadaljnje odseljevanje. Poleg ohranjanja delovnih mest, prometne in informacijske dostopnosti ter dostopnosti storitev splošnega in gospodarskega pomena je treba zagotoviti tudi drugo infrastrukturo (vodovod, kanalizacija), ustrezen in dostopen stanovanjski fond, kulturno ter družbeno življenje pa tudi druge storitve, ki lahko posameznim skupinam prebivalcev omogočajo kakovostnejše življenje (dolgotrajna oskrba, družbena infrastruktura ...) (str. 129). Menimo, da mora razvoj dejavnosti temeljiti na okoljskih virih in socialnem kapitalu naselij, ki ga predstavljajo tako starejši z več izkušnjami in tradicionalnimi znanji kot mladi z boljšo izobrazbo ter idejami, oboji pa so tesno povezani s svojim okoljem.

Avtorji prispevka se iskreno zahvaljujejo sogovornikom za sodelovanje v intervjujih in prebivalcem za sodelovanje v anketni raziskavi ter študentom za pomoč pri izvedbi raziskave.

Viri in literatura

- Brečko Grubar, Valentina, in Gregor Kovačič. 2021. »Naravnogeografski oris slovenske Istre.« V *Geografsko raziskovanje slovenske Istre 1*, uredil Gregor Kovačič, 11–41. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Čok, Gregor, Andrej Mlakar, Manca Plazar in Blaž Repe. 2021. »Analiza načrtovanih prostorskih posegov v obalnem pasu Slovenije z vidika preobrazbe obstoječega stanja.« *Annales: anali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia*. 31 (1): 99–116.
- Fran.si. B.l. »Šagra.« Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=%C5%A1agra>.
- Geodetska uprava Republike Slovenije. 1995. Register prostorskih enot, prostorski podatek pridobljen iz aplikacije Javni geodetski podatki (JGP). <https://ipi.eprstor.gov.si/jgp/data>.

- Geodetska uprava Republike Slovenije. 2004. *Državna topografska karta Republike Slovenije 1: 50.000. 53, Koper*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje, prostor in energijo: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- Geodetska uprava Republike Slovenije. 2005. Državna topografska karta merila 50.000 – rastrski podatki, prostorski podatek pridobljen iz javnega spletnega kartografskega servisa WMS.
- Jakoš, Aleksander. 1990. »Prebivalstvena problematika Koprškega Primorja.« V *Primorje: zbornik 15. zborovanja slovenskih geografov*, uredil Milan Orožen Adamič, 73–78. Portorož: Zveza geografskih društev Slovenije.
- Kaligarič, Mitja. 1997. *Rastlinstvo Primorskega krasa in slovenske Istre: travniki in pašniki*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko in Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije.
- Kladnik, Drago, Franc Lovrenčak in Milan Orožen Adamič, ur. 2005. *Geografski terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Koderman, Miha, Branka Razpet in Mojca Poklar. 2021. »Družbenogeografski oris slovenske Istre.« V *Geografsko raziskovanje slovenske Istre 1*, uredil Gregor Kovačič, 41–71. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Korošec, Vladimir. 2007. »Podeželski turizem v Spodnjem Podravju in regijska turistična ponudba.« *Geografski vestnik* 79 (2): 63–78.
- Kušar, Simon. 2012. »Razvojna trojnost Slovenske Istre.« *Dela* 37:129–145.
- Mavri, Renata, in Majda Černič Istenič. 2014. »Podeželski turizem in socialni kapital v Sloveniji (primer vasi v Občini Cerkno).« *Geografski vestnik* 86 (1): 51–61.
- Ministrstvo za kulturo. B. l. Register nepremične kulturne dediščine. <http://giskd2s.situla.org/rkd/Zacetek.asp>.
- Nared, Janez, Peter Repolusk, Damjan Kavaš, Alma Zavodnik Lamovšek, Gregor Čok in Gašper Mrak. 2022. *Spodbujanje razvoja obmejnih problemskih območij v Sloveniji*. Geografija Slovenije 38. Ljubljana: Založba.
- Natura 2000. B. l. »Natura 2000 v Sloveniji.« <https://natura2000.gov.si/natura-2000/natura-2000-v-sloveniji/>.
- Občina Hrpelje-Kozina. B. l. »Predstavitev občine.« <https://www.hrpelje-kozina.si/objave/175>.
- Ogrin, Darko, in Dejan Možina 2005. »Pokrajinskoekološke značilnosti območja med Kavčičem in Tinjanom.« V *Meje in konfini: Rakitovec*,

- vas kulturnih, družbenih in naravnih prepletanj, uredila Vida Rožac-Darovec, 289–332. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče, Založba Annales in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Pažek, Karmen, Darja Majkovič in Andreja Borec. 2005. »Turizem na ekoloških kmetijah slovenskega podeželja.« *Geografski vestnik* 77 (2): 107–114.
- Perko, Drago. 1990. »Pokrajinski odnosi med reliefom in depopulacijo v Koprskem primorju.« V *Primorje: zbornik 15. zborovanja slovenskih geografov*, uredila Milan Orožen Adamič, 91–98. Portorož: Zveza geografskih društev Slovenije.
- Potočnik Slavič, Irma. 2009. »Socialni kapital na slovenskem podeželju.« *Dela* 31:21–36.
- Požeš, Mirjam, Marjan Ravbar, Metka Špes in Jernej Zupančič. 1999. »Obmejna območja ob slovensko-hrvaški meji.« *Geographica Slovenica* 31:87–92.
- Razpotnik, Barica. 2021. »Prebivalstvo – metodološko pojasnilo.« Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- Rodela, Romina, in Valentina Brečko Grubar. 2020. »Nature-Based Tourism in the Eastern Part of Kraški Rob: An Overview of Current Situation and Future Prospects.« V *Challenges of Tourism Development in Protected Areas of Croatia and Slovenia*, uredila Miha Koderman in Vuk Tvrtko Opačić, 121–144. Koper: Založba Univerze na Primorskem; Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
- Savezni zavod za statistiku. 1991. *Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije*. Knjiga 1, *Podaci po naseljima i opštinama*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.
- Savezni zavod za statistiku. 1994a. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1961. godini. Nacionalni sastav stanovništva SFN Jugoslavije: podaci po naseljima i opštinama*, knjiga 3. Beograd: Savezni zavod za statistiku.
- Savezni zavod za statistiku. 1994b. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1971. godini. Nacionalni sastav stanovništva SFJ Jugoslavije: podaci po naseljima i opštinama*, knjiga 2. Beograd: Savezni zavod za statistiku.
- Statistični urad Republike Slovenije. B. l.a. »Popis prebivalstva 1953.« https://www.stat.si/publikacije/pub_popis_1953.asp.

- Statistični urad Republike Slovenije. B. l.b. »Prebivalstvo - izbrani kazalniki, občine in naselja, Slovenija, letno.« <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/o5C5003S.px/>.
- Statistični urad Republike Slovenije. B. l.c. »Prebivalstvo - izbrani kazalniki, občine in naselja, Slovenija, letno.« https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/o5C5006S.px.
- Statistični urad Republike Slovenije. B. l.č. »Prebivalstvo, naselja, Slovenija, popis 2002.« <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/o5Wo405S.px>.
- Statistični urad Republike Slovenije. B. l.d. »Prebivalstvo po kraju popisa in navzočnosti, naselja, Slovenija, Popis 1991.« https://www.stat.si/publikacije/pub_popis_1991_Naselja_prebivalstvo.asp.
- Špes, Metka. 2001. »Odnos prebivalcev obmejnih območij Slovenije do slovensko-hrvaške državne meje.« *Dela* 16:89–103.
- Torkar, Janina, Valentina Brečko Grubar in Romina Rodela. 2017. »Razvoj podeželja na območju predvidenega krajinskega parka Dragonja: mnenje aktivnih prebivalcev.« *Geografski vestnik* 89 (1): 63–78.
- Wikipedia. B. l. »Podpeč, Koper.« https://sl.wikipedia.org/wiki/Podpe%C4%8D,_Koper.

Priloga 1: Anketni vprašalnik o razvojnih možnostih v vaseh Podpeč, Rakitovec in Zazid

Spoštovani,

študenti geografije na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem v Kopru skupaj s profesorji opravljamo raziskovalno delo z namenom preučitve razvojnih možnosti v vaseh Podpeč, Zazid in Rakitovec. Veselilo bi nas, če bi si lahko vzeli nekaj minut časa in odgovorili na spodnja vprašanja. Anketa ima 12 vprašanj in je anonimna, vsi rezultati bodo v strokovnih objavah prikazani posplošeno, predstavljeni pa bodo tudi v vseh treh naseljih. Izpolnjen anketni vprašalnik nam pošljite v priloženi kuverti s plačano poštnino na naslov: **UP FHŠ, Titov trg 5, 6000 Koper**.

NAJLEPŠA HVALA ZA SODELOVANJE IN VAŠ ČAS!

RAZVOJNE MOŽNOSTI PODEŽELJA V SLOVENSKI ISTRI – ANKETNI VPRAŠALNIK

- 1 Kako bi ocenili vaše strinjanje z naslednjo trditvijo: »S kakovostjo bivanja v našem kraju sem zelo zadovoljen.« Obkrožite eno od spodnjih števil, ki najbolj ustreza vašim občutkom.

sploh se ne strinjam	ne strinjam se	niti se ne strinjam niti se strinjam	strinjam se	popolnoma se strinjam
1	2	3	4	5

- 2 Kaj najbolj pogrešate v vašem kraju?

- 3 Kaj je za vas najbolj moteče, povezano z bivanjem (življenjem) v vašem kraju?

- 4 Kaj po vašem mnenju predstavlja največjo prednost tukajšnje poselitve (izberite en odgovor)?

- ugodni pogoji za bivanje v mirnem okolju vasi, cenejše nepremičnine
- neokrnjeno naravno okolje, bližina zelenih površin in možnosti za prostčasne aktivnosti
- možnosti za samozaposlovanje, izvajanje kmetijske dejavnosti kot vira dohodka
- drugo (navedite, v kolikor obstaja): _____

- 5 Za večino podeželskih naselij Mestne občine Koper je značilno staranje prebivalstva, saj tu večinoma prevladuje delež oseb, ki so starejše od 65 let. Kje vidite razloge za to? (izberite en odgovor)

- izseljevanje mladih v preteklosti (pred osamosvojitvijo Slovenije)
- več samskih in družine z malo otroki
- izseljevanje mladih v današnjem obdobju

- 6 Kaj je po vašem mnenju ovira za naselitev mladih? Razvrstite odgovore po pomenu od 1 (najmanj) do 6 (največ).

Rang (od 1 do 6)	Odgovori
	slaba prometna povezanost, dnevna migracija do kraja dela zahteva preveč časa
	za mlade družine oddaljenost od lokacij vrtcev in šol
	neugodni stanovanjski pogoji (star in dotrajan stavbni fond, pomanjkanje zemljišč za gradnjo)
	slaba telekomunikacijska povezanost (signal mobilne telefonije, internetna povezava)
	neugodno družbeno okolje (ni vrstnikov, premalo možnosti za druženje in aktivnosti itn.)
	drugo (navedite, v kolikor obstaja): _____

- 7 Kakšen razvoj za vaše naselje si želite v prihodnosti (izberite en odgovor)?

- da bo naselje v pretežni meri namenjeno bivanju zaposlenih izven kraja in da bo ohranilo ugodne bivalne pogoje
- da bi se več prebivalcev ukvarjalo s kmetijstvom in bi se omejilo opuščanje rabe zemljišč
- da bi se razvile kakšne zaposlitvene možnosti za domačine
- da ne bi bilo večjih sprememb
- drugo (navedite): _____

8 Kaj ovira razvoj vašega kraja? Razvrstite odgovore po pomenu od 1 (najmanjši) do 7 (največji).

Rang (od 1 do 7)	Odgovori
	neugodne cestne povezave in javni promet
	ljudje, ki bi se dejavno vključili v aktivnosti
	premalo denarnih in drugih spodbud s strani občine
	bližina slovensko-hrvaške državne meje (schengenska meja)
	pomanjkanje primernih zemljišč za kmetovanje, ni zemljišč za najem ali nakup
	neurejeno lastništvo stavb in zapuščene domačije
	drugo (navedite, v kolikor obstaja):

9 Kaj so največje prednosti vašega kraja, ki bi jih bilo potrebno ohraniti in varovati? Razvrstite odgovore po pomenu od 1 (najmanjši) do 6 (največji) in navedite posamezne pomembnosti.

Rang (od 1 do 6)	Odgovori
	povezana skupnost ljudi, delujoča društva
	naravno okolje s posebnostmi (katerimi):
	materialna kulturna dediščina (cerkev, stavbe, itn.):
	nematerialna kulturna dediščina (običaji, domača obrt, itn.):
	kmetovanje in raba zemljišč
	drugo (navedite, v kolikor obstaja):

10 V čem vidite možnosti za razvoj svojega kraja? Razvrstite odgovore po pomenu od 1 (najmanjši) do 6 (največji) in navedite posamezne pomembnosti.

Rang (od 1 do 6)	Odgovori
	oživitev kmetijstva, ki ne bi bil namenjeno le samooskrbi
	ekološko kmetijstvo (navedite kaj bi lahko pridelovali oz. redili):
	razvoj okolju prilagojenega turizma (turistične kmetije, lokalna gastronomija, doživljajski in aktivni turizem – kolesarstvo, pohodništvo, plezanje ipd.)
	dejavnosti, povezane z lokalno obrtjo (navedite, katero):
	razglasitev krajinskega parka, oblikovanje blagovne znamke, prodaja domačih izdelkov
	drugo (navedite, v kolikor obstaja):

11 V razvoj katere dejavnosti bi se tudi sami dejavno vključili?

12 Ali bi se bili pripravljeni aktivno sodelovati pri razvojnih projektih vašega kraja (izberite en odgovor)?

- da, če bi imel od tega neposredne materialne koristi (zaposlitev, dodaten vir dohodka)
- da, če bi to pomagalo k splošnemu razvoju kraja
- me ne zanima

PODATKI O ANKETIRANCU (obkrožite):

Spol: ☐ ženski ☐ moški

Naselje prebivanja: ☐ Podpeč ☐ Zazid ☐ Rakitovec

Starost:
☐ 18–29 ☐ 30–39 ☐ 40–49 ☐ 50–59 ☐ 60–69 ☐ nad 70

Kako bi lahko opredelili vašo povezanost s krajem prebivanja (obkrožite eno od možnosti):

- Izobrazba:**
- osnovnošolska
 - srednješolska – poklicna, strokovna, gimnazija
 - višješolska, visokošolska, univerzitetna
 - magisterij, doktorat

- sem domačin, v kraju bivam od rojstva
- sem domačin po starših, v kraj sem se vrnil
- sem priseljenec iz drugih občin slovenske Istre
- sem priseljenec iz drugih predelov Slovenije
- sem priseljenec iz drugih držav

Razvojne priložnosti izbranih naselij slovenske Istre: primer Podpeči, Rakitovca in Zazida

V prispevku smo preučevali razvojne priložnosti podeželskih vasi Podpeč, Rakitovec in Zazid, ki se nahajajo v skrajnem jugovzhodnem zaledju Mestne občine Koper in se soočajo s staranjem prebivalstva, z dnevno mobilnostjo delovno aktivnih prebivalcev in relativno slabo infrastrukturno opremljenostjo. Med prebivalci omenjenih naselij smo z anketno raziskavo in s strukturiranimi intervjuji z izbranimi posamezniki, ki aktivno delujejo v lokalnih skupnostih, ugotavljali zadovoljstvo z bivalnimi pogoji in opredeljevali prednosti ter pomanjkljivosti bivanja na podeželju. Zanimali so nas tudi mnenja o staranju prebivalstva in ovirah za naselitev mladih ter želje glede razvoja naselij z opredelitvijo tistih področij, ki jih domačini prepoznavajo kot perspektivna in na katerih si želijo graditi prihodnost. Rezultati raziskave so pokazali, da si prebivalci želijo razvoj dejavnosti, ki bi jim nudile možnosti za zaposlitev v domačem kraju oz. samozaposlitev in bi prispevale k ohranjanju kulturne pokrajine. *Ključne besede:* podeželje, kakovost bivanja, slovenska Istra, Podpeč, Rakitovec, Zazid, intervjuji, anketna raziskava, geografija

Development Opportunities of Selected Villages in Slovene Istria: The Case Study of Podpeč, Rakitovec and Zazid

The chapter presents the development opportunities of the rural villages of Podpeč, Rakitovec and Zazid, located in the hinterland of the city municipality of Koper. They face the processes of an aging population, daily migration of working residents and relatively poor infrastructure. The authors conducted a survey among the inhabitants of the aforementioned settlements and performed structured interviews with selected individuals who actively work in these communities. The research focused on the satisfaction with residential conditions and the definition of the advantages and disadvantages of living in the countryside, as well as on opinions about the aging population and obstacles for the settlement of young people. One of the goals was also to study the development opportunities of the settlements and to define the potentials that the local residents recognize as promising and on which they want to build their community in the future. The results showed that the residents want to encourage the development of activities that would offer them opportunities for employment or self-employment and that would contribute to the preservation of the cultural landscape.

Keywords: Slovene Istria, Podpeč, Rakitovec, Zazid, interviews, survey, geography